

Norsk tidsskrift
for logopedi

Mars 2013
Årgang 59

Logo PEDEN 113

ARTIKKEL/DEBATTINNLEGG

Norsk Tidsskrift for Logopedi er åpent for ulike faglige standpunkt. Meningsytringene som kommer frem i de ulike innleggene står dermed for forfatterens egen regning – og deles ikke automatisk av redaksjonen. Norsk Tidsskrift for Logopedi fungerer som meldingsblad for alle medlemmer av Norsk Logopedlag. Redaksjonen forbeholder seg retten til å bestemme utgivelsesdato for innlevert manuskript. Fra utgave 1-2013 vil alle fagartikler også publiseres på NLLs internettside. Der finner du også innholdsfortegnelse, redaktørens side, nytt fra styre og yrkesetisk råd.

Redaksjonen er svært glad for at du vil skrive i Logopeden. Hvis du følger noen praktiske og tekniske råd, sparer du redaksjonen for mye arbeid.

TEKNISKE RÅD

- 1) Artikkel inkludert overskrifter skal skrives i Times New Roman og enkel linjeavstand.
- 2) Ikke bruk bindestrek ved orddeling på slutten av en linje. Linjelengden i tidsskriftet er ikke det samme som i ditt dokument.
- 3) Avsnitt markeres med dobbelt linjeskift uten innrykk. Bruk linjeskift kun ved markering av avsnitt.

PRAKTISKE RÅD

- 4) Artikkelen innledes med hovedoverskrift.
- 5) Artikkelen overskrifter skal ikke være nummererte. I tillegg til hovedoverskriften skal det brukes overskrifter på to nivå.
- 6) Artikkelen skal ha en appetittvekker på ca. 50-70 ord. Bruk pkt. 12 og kursiv.
- 7) Kun litteratur som er brukt i artikkelen skal oppføres som kilde.
- 8) Lengden på artikkelen bør ikke overstige 5 sider i tidsskriftet. En side i tidsskriftet utgjør ca 830 ord. (5 sider utgjør ca 4200 ord). Trykkeriet gjør nødvendige tilpasninger.
- 9) Artikkelen skal ha en presentasjon av forfatter, faglig bakgrunn, nåværende arbeidssted, og epost-adresse, samt et bilde. Ca. 20-50 ord.
- 10) To eksemplarer av bladet sendes forfatteren(e) etter publisering. Adressen bladene skal sendes til må oppgis.
- 11) Bilder og logoer lagres i JPG, TIFF eller EPS i så stor oppløsning som mulig.
- 12) Alt sendes til redaktør på e-post logoped.m.kirmess@gmail.com

FAGFELLEVRURDERING

Norsk Tidsskrift for Logopedi er anerkjent som vitenskapelig tidsskrift. Dette innebærer at redaksjonen har system for fagfelleevaluering av vitenskapelige artikler. Fagfelleevaluering avtales med den enkelte artikkelforfatter. Materiellfrist for artikler som skal gjennom fagfelle er én måned før ordinær materiellfrist.

MATERIELLFRIST OG UTGIVELSER

1. februar, utgis 1. mars
1. mai, utgis 1. juni
1. september, utgis 1. oktober
1. november, utgis 1. desember

ANNONSEPRIS PR. 01.01.2013

1/1 (175 x 221 mm) side - s/hv – kr. 1.500,-
2/3 (175 x 145 mm - 2 sp. x 221 mm) side - s/hv – kr. 1.200
1/2 (175 x 109 mm - 3 sp. x 109 mm) side - s/hv – kr. 1.100
1/3 (175 x 72 mm - 1 sp. x 221 mm) side - s/hv – kr. 900,-
1/4 (175 x 53 mm - 86 x 109 mm) side - s/hv – kr. 700,-
- Fargetillegg kr. 700,-
Annonser fra regionslag i NLL er gratis.

Grafisk formgiver kan være behjelpelig med utforming av annonsens utsende (faktureres separat).
Annonsekontakt: lisabaal@hotmail.com

STYRET I NLL

Leder Elisabeth Berg
Kortbølgen 10, 9017 Tromsø
nll.norsklogopedlag@gmail.com
Tlf.: 77 67 68 35

Nestleder Sve, Bjørg Tulluan
Sve, 6200 Stranda
bjorgsve@online.no
Tlf.: 70 26 06 14

Kasserer Marianna Juujärvi
Midnattsolvegen 3
9024 Tomasjord
marianna.juujarvi@gmail.com
Tlf.: 993 60 864

Sekretær Signhild Skogdal
Marilund 35, 9006 Tromsø
signhild.skogdal@gmail.com
Tlf.: 928 67 932

Styremedlem
Petersen Oftedal, Marit
Slupparmen 8, 4056 Tananger
mpo@online.no
Tlf.: 480 33 653

Varamedlem/nettansvarlig
Eliassen, Gunder
Sømnesåsen 20, 8920 Sømna
gme.ls@nfk.no

Varamedlem Kvisgård, Katrine
Kvernfare 13, 0383 Oslo
Katvi@online.no
Tlf.: 482 69 236

YRKESETISK RÅD

Leder Reichmann, Erik
Knattenvegen 7 a,
2005 Rælingen
ceriksr@gmail.com
Tlf.: 996 21 601
Medl. Haukeland, Ingjerd
Medl. Sørland, Brit
Varamedl. Dahl, Trine Lise

ORGANISASJONSUTV.

Leder Stine Brubak
Fetveien 2180
1910 Enebakkneset
Stine.brubak@gmail.com
Tlf. 476 78 087
Medl. Kristin Hovstein Vanebo
Medl. Jorunn Skartveit Lemvik
Varamedl. Beate Johansen

PEDAGOGISK UTVALG

Leder Højsgaard, Elsebeth
Sjøvegen 36, 4120 Tau
elsebeth.hojsgaard@lyse.net
Tlf. privat: 51 74 66 18
Tlf. jobb: 51 74 30 20
Medl. Rankin, Louise
Medl. Lea, Inger
Varamedl. Ravndal, Kristin

FAGUTVALGET

Leder Rygvold, Anne-Lise
Grindbakken 26, 0764 Oslo
a.l.rygvold@isp.uio.no
Tlf.: 22 85 80 78
Medl. Knoph, Monica I. K.
Medl. Klem, Marianne
Varamedl. Gitte Gjerstad

NTL: NORSK TIDSSKRIFT FOR LOGOPEDI

Kirmess, Melanie
Lensmannsjordet 52,
1352 Kolsås, Tlf. 95129142
logoped.m.kirmess@gmail.com
Medl. Vøyne, Jannicke
Medl. Røste, Ingvild
Medl. Baal, Lisa

SALGSREPRESENTANT

Nakling, Monica
Sædalsvegen 71 A, 5099 Bergen,
mnakling@online.no
Tlf.: 55 27 05 10 / 474 48 601

ARKIVAR

Arkivar Tina Kaasa
Arkivar Moe, Marianne
sembmoe@yahoo.com

PRIVAT UTVALG

Leder Andersen, Ole Petter
Marikosveien 20, 1715 Yven
opa@halden.net
Tlf.: 918 87 572
Medlem Jorunn Fiveland
Medlem Ole-Andreas Holmsen
Varamedlem Elin Sletten

VALGKOMITÉ

Leder Fossler, Randi
Anton Schjøthsg.18, 0454 Oslo
randifossler@logopedix.com
Tlf.: 412 84 393
Medl. Baumann, Vera
Medl. Gilleberg, Kristine
Varamedl. Lie, Bjarte

LEDERE I REGIONSLAG

Bu-Te-Ve Hiorth, Brith
brith.hiorth@c2i.net
Tlf.: 33 05 35 90

Akershus Hauglund, Brit
brit.hauglund@online.no
Tlf.: 408 82 802

Oslo Bratfoss, Helmine
helmineb.oll@gmail.com
Tlf.: 934 99 535

Møre Roms Høydal, Bjarte
logopedlaget@gmail.com
Tlf.: 950 62 464

Agder Nordbø, Gro
grosnord@online.no
Tlf.: 37 26 15 00

Hedm.Oppl.

Nordsveen Sulen, Kristin
ksu@ringsaker.kommune.no
Tlf.: 62 33 65 00 / 976 90 542
Nordland Sørensen, Jenny
jennysorensen@hotmail.no
Tlf.: 99 43 34 29

Troms Fin. Sørmo, Ågot Marie
agot.marie.sormo@statped.no
Tlf.: 75 75 72 22

Østfold

Bjørnland, Cathrine Strand
baugsaa@online.no
Tlf.: 90 88 81 91

Rogaland Lea, Inger Flatekvål
inger.lea@randaberg.kommune.no
Tlf.: 51 69 77 46

Trøndelag Slaatsveen, Gerd
gerd.slaatsveen@trondheim.kommune.no
Tlf.: 920 32 240

Hord. SognFj

Mohn, Cecilie
cecmohn@hotmail.com

Norsk Tidsskrift for Logopedi. Fagblad for medlemmer av Norsk Logopedlag.
Tidsskriftet har fire utgivelser pr. år, og sendes til alle medlemmer av Norsk Logopedlag.
Bladet er godkjent som vitenskapelig tidsskrift.

Redaktør:

Melanie Kirmess – Lensmannsjordet 52, 1352 Kolsås,
logoped.m.kirmess@gmail.com – Tlf. 95129142

Red.medl.:

Jannicke Vøyne – Tlf. 415 95 905 – jannicke.voyne@bsa.oslo.kommune.no

Red.medl.:

Ingvild Røste – Tlf. 480 57 974 – ingvildroste@hotmail.com

Red.medl/annonser:

Lisa Baal – Tlf. 911 78 201 – lisabaal@hotmail.com

Norsk Logopedlags web-side: www.norsklogopedlag.no

Nettansvarlig: Gunder Eliassen – gme.ls@nfk.no

Grafisk formgiver/Trykk:

Lura Trykkeri AS

Forside:

Harry Welten

Forsidefoto: Ketil Born/Samfoto

ISSN:

0332-7256

Språkutvikling og språklæring

Kjære leser,

Gratulerer med dagen! 6. mars markeres den internasjonale logopediens dag. Temaet i år er spesifikke språkvansker, språkutvikling, lesing og skriving. Vi håper at mange logopeder rundt om i landet benytter dagen til å fremme informasjon og kunnskap om yrket vårt med alle de ulike oppgavene det innebærer. Årets tema ser ut til å treffe godt. Debatter om kartlegging av barns språkutvikling i barnehagen, dysleksi og mobbing, og diskusjoner om nasjonale tester og lave resultater på lesetester i Norge sammenlignet med andre land er gjengangere i media.

I Oslo-området har det vakt stor oppsikt at nesten tre fjerdedeler av minoritetsspråklige barn snakker så dårlig norsk når de begynner i første-klasse at de trenger særskilt norsk-opplæring. Dette til tross for at de er oppvokst i Norge og har gått i barnehage (jf. Aftenposten, «Født i Norge, har gått i barnehage, men kan ikke språket», publisert 2.2.2013). I den påfølgende debatten drøftes det både behov for mer kartlegging av alle barn, men også at kartlegging av to- eller treåringer i seg selv ikke fører til bedre språklæring (jf. Dagsavisen, «Advarer mot testing av barna», publisert 13.2.2013). Det som kanskje er det mest iøynefallende i denne saken, er at dette ikke er nytt. Som det refereres til i begge artikler, har regjeringen foreslått språkkartlegging av treåringer tidligere, men da konkluderte man med at det ikke finnes godt nok kartleggings-verktøy for dette formålet. Utdanningsdirektoratets oppdrag for 2012 med å lage en veileder for kartlegging av barns språkferdigheter har også blitt

forsinket. Det som blir tydelig i diskusjonen, er at man ser at mye handler om ressurser i form av faglig utdannede ansatte med god språkkompetanse på norsk, og økonomi for å kunne tilrettelegge miljøet for språklæring. I tillegg synes man fortsatt å vite for lite om kvaliteten av tilbudene i ulike barnehager og påvirkningen på trivsel og utvikling. Dette skal det imidlertid gjøres noe med gjennom forsknings-prosjektet «Better provision for Norway's children in early years education and care» som har fått 40 millioner kroner i støtte for perioden 2013-17. Ansvarlig institusjon er Høgskolen i Oslo og Akershus (jf. Forskningsrådet, UTDANNING 2020).

Som logopeder og spesialpedagoger vil nok mange berøres av endrede behov og oppgaver rettet mot barnehagen og tidlige skoleår. I den sammenheng kan det være interessant å se mot våre naboland. Derfor har vi i denne utgaven av tidsskriftet med en artikkel fra Danmark som ser på utfordringene logopeder i PPT og tilsvarende etater står overfor i møte med stadig nye krav til kunnskap og kompetanse.

Vi har også utnyttet det internasjonale perspektivet som følger med logopediens dag ved å inkludere to bidrag fra Sverige. Det ene omhandler språkutvikling hos barn med ulike hørselsvansker og det andre tilbud om «taltjäneste» for personer med ulike former for språk- og talevansker.

På den norske siden er vi glade for å kunne presentere enda et nytt nett-verktøy, «Ordforrådet», som ble lansert i februar. Marianne Lind og kollegaer beskriver i sin artikkel hvordan

dette verktøyet kan brukes i hverdag og forskning.

Starten på et år er gjerne høysesong for årsmøter i regionslagene, som oftest kombinert med faglig påfyll og kurs. Et lite utvalg av alt det viktige arbeidet som foregår lokalt, er presentert i denne utgaven.

At logopeder er travle folk, har vi også erfart på en annen måte. I forrige nummer av tidsskriftet etablerte redaksjonen en idépostkasse for leserne, med mulighet til å komme med forslag til aktuelle tema, skribenter eller tips for å kunne lage og utvikle tidsskriftet. Tidsskriftet er jo tross alt et fellesprodukt av og for logopeder og andre interesserte. Det er vårt vitenskapelige fagblad utad og medlemsblad innad. Responsen var overveldende – stille! Vi kjenner til mange kollegaer som har lange arbeidsdager, toppet med verv og frivillige oppgaver i et hektisk hverdagsliv. At det derimot ikke var noen som var interessert i å motta en premie for et lite innspill var allikevel overraskende. Vi gir oss imidlertid ikke så lett, vi heller, og sender oppfordringen ut på nytt. *Hvem og hva vil dere lese mer om?* Bokpremie trekkes til en heldig vinner!

Om det virker tungtvint å sende en e-post, så kan vi alltså snakkes. Redaksjonen håper å se mange lesere på logopedlagets vinterkurs 7.-9.mars i Oslo.

Velkommen!

Melanie Kirnup

Nytt fra styret

Tiden går fort og siden siste *Nytt fra styret* ble skrevet, har to representanter fra styret deltatt som gjester på SFFL's kongress og årsmøte i Stockholm. Vi har lang tradisjon på å støtte opp om det verdifulle nordiske samarbeidet en slik deltakelse ivaretar. *Lekens kraft og språklig samspel* var årets tema, og den svenske foreningen hadde også i år fått tak i svært gode foredragsholdere. Blant annet var vår egen Bente Hagtvet i sitt ess når hun snakket om *Forebyggende lesning og skrivning i førskoleklassen*.

NLLs årlige Utdanningskonferanse ble avviklet den 25. januar 2013 på Radisson Blu Airport Hotell, Gardermoen. Alle utdanningsinstitusjonene som tilbyr master i logopedi var representert, samt NTNU, som starter tilsvarende utdanning høsten 2013. Til stede var også representant fra Helsedirektoratet/Helfo, fra Kunnskapsdepartementet og fra Norges Forskningsråd/Ekspertgruppen. NLL ledet konferansen med 2 representanter fra styret (leder og styremedlem), samt representant fra fagutvalget.

Institusjonene redegjorde for sine logopedutdanninger. Alle kunne fortelle at de fleste studentene gjennomfører studiet innen normert tid, selv om det fremdeles er store utfordringene med å skaffe praksisplasser. Det ble snakket om at det hadde vært bra med en felles rammeplan som basis for logopedstudiet. I den forbindelse kom det fram at det kan søkes om fagmidler til samarbeid. NLL tenker at det vil være en kvalitativ styrking av logopedutdanningene i Norge, dersom utdanningsinstitusjonene tar initiativ til å utarbeide en slik felles rammeplan.

NLL informerte om logopedisituasjonen i Norge. Det finnes ingen fullstendig og pålitelig undersøkelse på landsbasis og på kommunenivå som har kartlagt om tilbudet om logopediske tjenester er i forhold til behov hos barn, ungdom og voksne. Basert på spredte lokale undersøkelser, samt erfaring, informasjon og brukerhistorier, kan vi imidlertid anta at det totalt sett er mangel på logopediske tjenester versus behov. Dette kan imidlertid variere fra sted til sted, men i noen kommuner finnes det verken logopeder eller logopedstillinger og heller ingen privatpraktiserende logopeder. Andre kommuner har gjerne logopedtjenester å tilby til barn/ungdom, men ikke til voksne. I noen kommuner er det lange ventelister for å få logopedisk hjelp. NLL har også kjennskap til at det ved enkelte PPT-kontorer unnlates å presisere logopediske behov, slik retningslinjene sier, i sakkyndige rapporter som tilrår spesialundervisning i henhold til §5.1. Slike og lignende situasjoner rundt omkring i landet er ikke tilfredsstillende. De står sterkt i strid med at retten til logopediske tjenester for både barn/ungdom og voksne primært er hjemlet i Opplæringsloven. Logopediske behov som er knyttet til

sykdom og lyte kan etter vurdering også gis av privatpraktiserende logopeder med støtte fra Helfo, men heller ikke slike alternativ er tilgjengelige alle steder. Kort oppsummert kan det antas at det er behov for flere logopeder og logopedstillinger mange steder i landet.

Slik situasjonen er, og på vegne av brukerne, ga NLL klart uttrykk for at det er behov for handling og tiltak fra ulike aktører på ulike nivå for å bedre logopedisituasjonen og utjevne forskjeller i landet vårt. Det er blant annet behov for en klargjøring og presisering av kommunenes ansvar for å tilby logopediske tjenester. Det er behov for en systematisk og fullstendig kartlegging av logopedisituasjonen i hele landet på kommunenivå. Det vil gi nyttig informasjon for videre planlegging av både nasjonale og regionale logopediske tilbud, samt utdanningsbehov. Det er også behov for samarbeid mellom Kunnskaps- og Helsedepartementet for å avklare ansvarsforhold vedrørende ulike logopediske tjenester, og for å forhindre at personer med behov for og rett til slike tjenester 'havner mellom to stoler'.

Det var svært positive tilbakemeldinger fra deltakerne etter årets Utdanningskonferanse. For mer informasjon fra konferansen, henvises det til eget referat som legges ut på NLLs nettsted.

Stortingsmelding 18 (2010-2011) *Læring og fellesskap* har ført til at mange sider ved utdanningssektoren er blitt vurdert. Ekspertutvalget i spesialpedagogikk som ble utnevnt sist høst skal levere sin innstilling høsten 2013 fordi (sitat):

«For å nå målet om tilpasset opplæring for alle, og for at også barn, unge og voksne med særlige behov skal kunne få tidlig hjelp og tilpasset opplæring i tråd med opplæringsloven, må samfunnet sikres nødvendig spesialpedagogisk spisskompetanse på små og store fagområder også i framtiden. Ekspertgruppens arbeid skal resultere i kunnskapsbaserte anbefalinger til myndigheter, utdanningsinstitusjoner og fagmiljøene for øvrig om hvordan vi kan oppnå dette.»

Dette er et viktig komplement til spesialpedagogikken. I diskusjoner om *retten til spesialundervisning* har mange uttalt at spesialpedagogikken ikke er så viktig. Vi som arbeider med

Elisabeth Berg

Leder

NORSK
LOGOPEDLAG

nll.norsklogopedlag@gmail.com

barn med spesielle behov, ser at spesialpedagogisk kunnskap er viktig. Vi ser også at spisskompetansen logopedi lett kan bli borte hvis det ikke er et bevisst fokus på når det er behov for logopedisk hjelp og at logopeden må være tilgjengelig i brukernes dagligliv.

Det er sjelden at spesialpedagogikken får et så viktig fokus. Ekspertgruppens arbeid vil forhåpentligvis gi viktige rettesnorer langt fram i tid. Derfor er det særst viktig for logopedlaget å spille gode og fremtidsrettede meninger inn til gruppen. Vi er glade for at utvalgets sekretær så nytten av å være med på Utdanningskonferansen vår i januar, og at han uttrykte et spesielt ønske om dialog og innspill fra NLL. Det er ikke mange «faste» arenaer der spesialpedagogikkens utvikling diskuteres. I februar, når dette skrives, arbeider styret med et skriftlig innspill til ekspertgruppen. Det er mange viktige sider å spille inn, men for styret er det viktig at logopediens utvikling ses i et internasjonalt perspektiv med krav til faglighet, kompetanse og etikk. Innspillet vil bli tilgjengelig på nettsidene våre slik at dere kan gå dypere inn i innholdet der.

En representant fra NLL, to representanter fra Privat Utvalg, 3 representanter fra Helfo Tønsberg og 3 representanter fra Helsedirektoratet sentralt hadde et møte i Helsedirektoratet den 31.01.13. Intensjon med møtet var å diskutere konkrete problemstillinger som har oppstått etter endringen av rutinene i 2009. Etter endringen i 2009 må alle voksne som trenger logopedhjelp henvises til kommunen, man kan ikke lenger henviser til private logopeder som jobber spesielt med for eksempel stamming eller stemmevansker. Hvis kommunen ikke kan yte den hjelpen brukeren har krav på, må de skrive et avslag. Avslaget fra kommunen, samt en rekvisisjon fra en spesialist, utløser rettigheter i forhold til å få dekket privat logopedhjelp fra Helfo. Denne saksgangen tar ofte lang tid, og skaper stor frustrasjon hos bruker. I tillegg skaper det mye ekstra arbeid for logopeden, som ofte blir et bindeledd mellom bruker og kommunen. I tilfeller hvor behandlingen bør iverksettes raskt, som f.eks. ved svelgvansker, afasi og stemmevansker, må bruker ofte vente uforholdsmessig lenge før hjelpen kan iverksettes. I møtet ble det diskutert hvordan dette kan gjøres mer effektivt, og Helfo ønsker å jobbe konkret med dette fremover.

Vi tok også opp logopeders erfaring med ulike praksis hos saksbehandlere i Helfo, når det gjelder behandling av innsendte søknader om dekning av logopedhjelp. Flere steder opplever private logopeder at brukere med rett til logopedhjelp får avslag fra både kommunen og Helfo. NLL mener at henvisende spesialist må vite best i forhold til den behandlingen brukeren trenger. Det gjelder spesielt saker knyttet til stemmevansker. Helfo skulle se nærmere på sine rutiner i forhold til dette. Grensegangen mellom opplæring og helse ble også diskutert. Helfo foreslo at dette må drøftes videre med

Utdanningsdirektoratet, og vil ta initiativ til et møte med dem i nærmeste fremtid. Møtet med Helsedirektoratet var vellykket og NLL har en god dialog med direktoratet. Det er allerede avtalt at dialogen om dette skal følges opp videre i tiden fremover.

Styret har også fått en annen invitasjon fra Helsedirektoratet. Denne gangen gjelder invitasjonen følgende:

«Helsedirektoratet er i oppstartsfasen i arbeidet med å utvikle veileder til forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator. I den forbindelse har vi gleden av å invitere deres organisasjon til å utnevne en representant til arbeidets referansegruppe. Vi ønsker at referansegruppen bidrar med å:

- Forankre arbeidet i respektive organisasjoner
- Delta i arbeidet med å definere brukergruppen og behov knyttet til veilederen
- Spille inn på problemstillinger prosjektet har behov for å drøfte

Styret har allerede funnet en solid representant fra NLL til denne gruppen. Arbeidet starter i februar 2013 og skal være ferdig i januar 2014.

Styret er opptatt av at nettsidene våre kan bli en viktigere faktor i dialogen innad i logopedlaget, og ut mot verden. Dessverre har vi i styret per i dag ikke mulighet til å drive et «intranett» i tillegg til nettsiden. Alle regionslag har sin egen nettside, og disse sidene formes og forandres i samarbeid med nettansvarlig innenfor de tekniske rammene som er avtalt med leverandøren. Noen regionslag er flinke til å følge opp siden(-e) sine. Andre sider kan forbedres betraktelig uten særlig innsats. Det er en krevende og viktig jobb å kvalitets-sikre det som legges ut, og nettansvarlig kan ikke gjøre dette på egen hånd. Det er dere som skal bestemme innholdet. Gamle eller nye i regionslagsstyrene,- nettansvarlig ønsker innspill.

Alle utvalg og råd er bedt om å gjennomgå den informasjonen på nettet som gjelder deres område. Forhåpentligvis bidrar det til en del gode forandringer i nærmeste framtid.

Nå ser vi i styret fram til fine dager i Oslo i begynnelsen av mars. Mellomårskonferansen og vinterkurset er hver for seg med på å styrke det logopediske fagfeltet og det logopediske samholdet. Vi gleder oss til å treffe medlemmer i NLL som skal delta på kurs eller konferanse i mars.

*For styret i NLL
Elisabeth Berg, Leder*

Kompas, kort og kurs - børnelogopæder i en brydningstid

Med inklusionsfordringen rettes blikket i højere grad mod konteksten og relationerne barnet i sproglige vanskeligheder indgår i. Mødet og samarbejdet med voksne omkring barnet bliver en stor del af logopædens arbejde. Det stiller krav til logopæden om at kunne formidle sin viden om barnets sprog og kommunikation og indgå i samtaler med voksne om ændringer og tiltag, man kan initiere i konteksten og relationerne, for at barnets deltagelse i fællesskabet optimeres. Logopæden får behov for kompetencer, der både omhandler logopædi og specialpædagogik, viden om konsultative praksisformer og formidling af egen viden, almen-pædagogik og inklusion.

I artiklen «Nye vinde – nye veje. Om konsultativ tilgang til talepædagogik» i 2006 beskrev vi, at den store udfordring for PPR-kontorerne var at nå brugeren: Barnet og familien med vanskeligheder der kræver en specialpædagogisk indsats. Vores fokus lå på den forandringskultur, der udfordrede vores selvforståelse som logopæder, på logopædisk praksis hvor tværfaglig teamdannelse og konsultative metoder begyndte at ændre vores måde at arbejde på, og hvilken viden der var nødvendig at tilegne sig. Vi reflekterede over, hvordan

konsultativ tankemåde og arbejdsform kunne udvikles, samtidig med at den faglige kvalitet blev fastholdt. Vi fokuserede på komponenterne praksis, holdninger / selvforståelse og kompetencer. Knap 6 år efter tegner konturerne af nye udfordringer sig i horisonten. Forskellige strømme gør det vanskeligt at sætte kursen.

Med denne artikel ønsker vi at dele vores refleksioner over børnelogopædiens udfordringer i 2012.

Betegnelsen «logopæd» bruger vi uanset uddannelsesbaggrund og ansættelsesforhold.

Hvilke vinde blæser på logopædien pt?

Den politiske fordring er et PPR, der arbejder med en udviklingsorienteret tilgang, som skaber en mere inkluderende skole. Temaet på KL's konference den 20. juni 2012 om «PPR i en ny kontekst» var, hvordan PPR kan understøtte et inkluderende læringsmiljø. KL har fire fokuspunkter: Inklusion og fællesskaber, faglige kompetencer / kompetenceudvikling, inklusion og forældreperspektivet samt PPR og aftalestyrede modeller. Det er tankevækkende, at de inviterede oplægsholdere i de forskellige workshops var psykologer, udviklingskonsulenter og skoleledere. Der var ingen logopæder.

Aase Hjort
afdelingsleder for
tale-hørebistand,
PPR Hvidovre

E-post:
aah@hvidovre.dk

Jannie Østergaard Nielsen
tale-hørepædagog, PPR Hillerød

E-post:
jaos@hillerod.dk

*Denne artikkelen ble først
publisert i Dansk
Audiologopedi, (48),
utgave 3-2012.
Gjengitt med tillatelse.*

Er det et udtryk for, at vi som faggruppe ikke tænkes med – eller kan vi som logopæder ikke byde ind med relevante svar på nogle af inklusionens mange spørgsmål?

Med baggrund i et ønske om at styrke inklusionen i folkeskolen er folkeskoleloven ændret med virkning pr. 1. august 2012 (Lov nr. 379 af 28. april 2012). I bemærkningerne til lovforslaget henvises til en rapport fra Danmarks Evalueringsinstitut: «Det fremgår af rapporten fra november 2011, at det er vanskeligt at give en præcis definition af inklusion, men undersøgelsen viser, at skoleledere og lærere har en fælles forståelse af, at en elev er inkluderet, når eleven har udbytte af almenundervisningen og deltager aktivt i det sociale fællesskab i almenklassen».

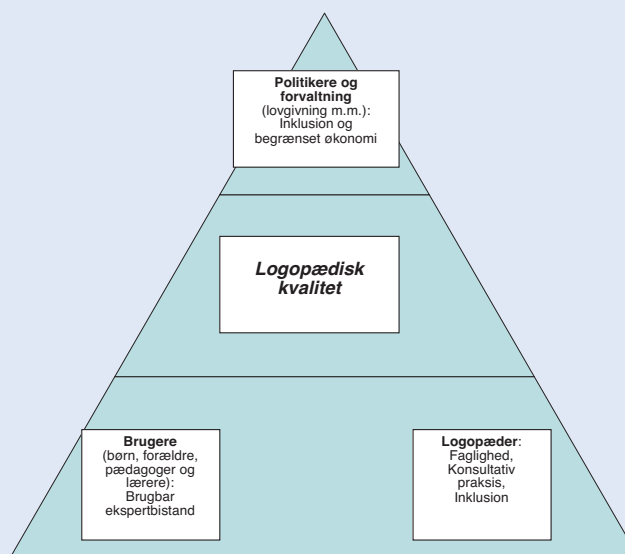
Med lovændringen hører logopædisk indsats ikke længere under «specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand», men i stedet under «supplerende undervisning og anden faglig støtte». Det er skolens leder, der træffer beslutning om, hvorvidt et barn har brug for supplerende støtte. På småbørnsområdet er der endnu ikke sket ændringer, men de må formodes at komme. Nationalt er der fokus på småbørnsområdet via «Sprogpakken». Logopædens rolle er ikke tydelig her.

Krav om større effektivitet og bedre ressourceudnyttelse viser sig i alle kommuner. Besparelser ses også på det logopædiske område – og hos vores samarbejdspartnere i dagtilbud og skoler.

Logopædens funktion i organisationen kan forstås som et samspil mellem den overordnede diskurs vi indgår i, som er rammen om vores arbejde, og kompleksiteten mellem logopædisk viden, praksis og selvforståelse. Logopædens rolle er ikke længere så entydig. Vi oplever i dag modsatrettede tendenser, hvor der dels stilles krav om at indgå i bredere processer, dels kræves dokumentation, effektmåling og brug af evidensbaserede metoder. Vores fag spiller sammen med de tendenser, der i øvrigt er i samfundet.

Logopædernes arbejde kan blive forskelligt, fordi de nævnte ændringer af folkeskoleloven kan udmøntes forskelligt i landets kommuner – og fordi kommunerne har indgået aftale om at iværksætte forsøg med efterspørgselsstyrede PPR-modeller.

Kvaliteten af logopædisk intervention bliver ikke længere kun et spørgsmål om traditionel faglighed. Inspireret af Dahler-Larsen (Dahler – Larsen, 2008) kan vi tale om, at kvalitet er en forhandlet størrelse. I forhold til børne-logopædien ser vi den logopædiske kvalitet udspringe af en forhandling mellem politikere / forvaltning (incl. lovgivning), brugere (børn, forældre, pædagoger og lærere) og logopæderne i kommunerne.

Figur 1: Logopædisk kvalitet er en forhandlet størrelse

Hvilke stier har vi betrådt

- hvad er der sket de sidste 6 år?

PPR Hvidovre

I Hvidovre har vi haft fokus på konsultativ praksis dels på individniveau ved møder om et enkelt barn, dels på gruppeniveau i forhold til en gruppe af børn eller i forhold til bestemte problemstillinger. Logopæderne i Hvidovre underviser som en del af den logopædiske intervention, hvis det vurderes nødvendigt, men en stor del af såvel udredning og intervention foregår ved møder med forældre og pædagoger / lærere og ofte i tæt tværfagligt samarbejde med psykologer m.fl. Det betyder, at logopæden ofte har fokus på både at styre processen i et møde samtidig med, at hun ved de spørgsmål hun stiller, taler om barnet, dets relationer til omgivelserne og omvendt. I de tilfælde, hvor logopædens rådgivning bliver efterspurgt på mødet – og det bliver den jo (heldigvis) tit, er vores erfaring, at den konsultative tilgang kan tages op igen ved det samme møde ved hjælp af spørgsmål som:

- Hvad tænker I om det, I lige har hørt?
- Er det noget, I kan bruge?
- Hvordan forestiller I jer at kunne bruge det?
- På hvilken måde vil det ændre jeres praksis i forhold til tidligere?
- Hvad kunne tænkes at være hindrende for, at det kunne lade sig gøre?
- Kunne det lade sig gøre, hvis I ændrer på idéen?
- Hvad skal i så fald laves om ved idéen?
- Er det rigtigt forstået, at I gerne vil...
- Hvad kunne første skridt være?
- Hvad har I brug for, at jeg / logopæderne støtter op om?
- Har vi brug for at mødes igen?
- Og i så fald: Hvad skal der være fokus på næste gang?

På gruppeniveau har den konsultative praksis fundet sted på f.eks. møder med netværk af sprogvejledere og møder med lærer- / pædagogteams med brug af LP / SPU – modellen (Hvidovre-udgaven SPU: Systemanalyse af Pædagogiske Udfordringer). Alle PPR-medarbejdere er proceskonsulenter ved enten LP eller SPU på skoler og fra efteråret 2012 også på fritidshjem og klubber.

Logopæderne i Hvidovre har forskellig uddannelsesbaggrund og består af unge og ældre, erfarne og nye i faget. Vi har været optagede af, hvordan vi kan udnytte vores forskellighed og hjælpe hinanden, og vi har til inspiration i fællesskab udarbejdet en idébank til forskellige former for samtaler og møder. Samtidig har vi vægtet betydningen af efterfølgende refleksion med kolleger. Det gøres bl.a. i de fagteams, som alle logopæder ved PPR Hvidovre har været organiseret i siden 2008.

På fælles PPR-møder og på møder i logopædgruppen har vi arbejdet med den systemiske, anerkendende og narrative tilgang. Det har i høj grad været et organisatorisk udgangspunkt – med fokus på, at vi gør os erfaringerne i fællesskab, at vi træder stierne, mens vi går. Det er nødvendigt både at blive ved med at øve sig og at reflektere over praksis og teori. Hele PPR har været på et fælles DISPUK-kursus i 2007-2008, hvor vi har fået et fælles sprog og i fællesskab har kunnet udvikle vores måde at arbejde på. Logopædgruppen har efterfølgende

haft en kursusdag og en temadag om konsultative praksisformer, og 2 logopæder har været på LP-kursus i Norge. Logopæder ansat senere end DISPUK-kurset har været på kortere kurser.

En af vores udfordringer for tiden er den logopædiske skriftlighed. Hvordan kan vi undgå, at et notat (udelukkende) fremstår som en fortælling om et barn *med* sproglige vanskeligheder og et efterfølgende behov for logopædisk intervention? Hvordan kan vi beskrive den mundtlige dialog, der er foregået, om hvad der skal til for at skabe udvikling og inklusion af barnet?

PPR Hillerød

Både Hillerød Kommune og logopædgruppen har brugt mange ressourcer og tid på at udvikle medarbejdernes konsultative kompetencer.

I de sidste 5 år har organisationen tilbudt en 3 dages «Hillerøduddannelse» som 2 af PPR's psykologer har været konsulenter/undervisere på. En stor del af de medarbejdere som arbejder indenfor børneområdet har gennemgået uddannelsen, også logopæderne. Uddannelsen gennemgår narrative begreber og metoder, hvis menneskesyn også udtrykkes i Hillerød Kommunes samlede børnepolitik.

Logopædgruppen har arbejdet med supervision for at øge vores kompetencer omkring konsultative metoder og processer. Det har medført en yderligere nysgerrighed, hvorfor flere er gået videre i længerevarende uddannelsesforløb.

Logopædgruppen prøver ligeledes at tilpasse de fag-specifikke kompetencer til udviklingen, hvad angår opgaver og faglige metodikker som også ændrer sig hele tiden, fx AVT og Marte Meo.

Næsten alle logopæder har deltaget på LP uddannelsen i Norge, de sidste skal af sted til efteråret, og er på skolerne som LP vejledere. Nogle er på den skole, de er tilknyttet som logopæd, andre er på en skole, de ikke er tilknyttet. LP opgaven, især e-learningforløbet, har været en stor mundfuld og tidskrævende, men samtidig er det en metode som man, når man som vejleder følger grupperne, kan se forandrer perspektivet på eleven og problemet hos de involverede lærere og pædagoger.

Da de første skoler i Hillerød tilmeldte sig LP uddannelsen blev logopæderne tilbudt at deltage sammen med psykologerne. Vi drøftede i gruppen, om logopædisk arbejde kunne anskues gennem, og om vores sager på skolerne ville berøres direkte eller indirekte gennem arbejdet med LP modellen. Vi besluttede, at det var vigtigt for logopædens rolle i PPR i fremtiden, at deltage i opgaver med inklusionsfremmende sigte og strategier. Arbejdet med analysemodellen og de forskellige perspektiver har vist sig særdeles brugbar i vores praksis som tilgang og værdigrundlag og harmonerer fint med den narrative tilgang og metode.

Samtidig har vi løbende reflekteret over balancen mellem behovet for øget faglig specialisering og konsultative metoder, underviser/konsulentrolle, og det sidste år, hvordan vi kan bidrage med inkluderende tiltag.

I praksis har vi organiseret det logopædiske arbejde omkring børnene som individuelle- og gruppeforløb. Vi har gruppetilbud til både småbørn og skolebørn.

Vi er påbegyndt en specialisering forstået på den måde, at nogle logopæder har timer til stammeforløb osv.

Forældrene inddrages i vid udstrækning i undervisningen, hvor vi er i gang med at afprøve forskningsprøvede metoder omkring børn med udtalevanskeligheder. Vi samarbejder med institutionerne omkring inkluderende tiltag fx sproggrupper og struktureret sprogstimulering omkring samling i institutionen, med vægtlægning af den individuelle institutions ønsker og behov.

Vores opfattelse af logopædens rolle på PPR diskuteres løbende, især er vi optagede af, hvordan vi kan indgå i bredere tværfaglige processer og samtidig fastholde vores perspektiv på logopædiske færdigheder og kompetencer.

Hvad har inspireret os i de sidste år?

Når vi ser tilbage på de sidste 5 - 6 år, er der tre områder, som vi begge – fra hver sin kommune - har været optagede af. Det drejer sig om «mødet som konsultativ praksisform», «den narrative tilgang» og «LP-modellen».

Mødet som konsultativ praksisform.

Vibe Strøier (Strøier, 2011) skriver om konsulentarbejde generelt: «Karakteristisk for konsulenternes ydelser er, at i dag udgør de en blanding af undervisning, rådgivning og ledelse af processer, ofte simultant, og derfor resulterer i ydelser, der er præget af høj grad af kompleksitet». Dette billede kan vi i høj grad genkende fra vores logopædiske hverdag, hvor vi dels oplever hyppigere og dels flere forskellige typer af møder. Det betyder, at mødeledelse og forskellige mødeformer er kompetencer, vi skal mestre. Som Dorte Nissen (Nissen, 2009) fremhæver generelt for PPR, er det vigtigt at stille spørgsmålene «*hvad anses for gyldig viden?*», «*hvad tales der om?*» og «*hvem kan tale ud fra hvilke positioner?*»

Møder i PPR-regi er et praksisfelt, som der ikke har været fokus på teoretisk. Vi har kunnet hente inspiration hos Dorte Nissen, der i sin artikel «Samarbejds mødet som konsultativ praksisform» (Nissen, 2009) stiller spørgsmålene:

«Hvordan kan man som PPR-medarbejder bidrage til at de, der skal handle, kommer til at opleve sig som vidende og værende i stand til at handle?

«Hvordan kan man komme til at tage udgangspunkt i det, de allerede ved og kan – ja, overhovedet få det frem, så det er til at tale om?»

«Hvordan kan man bidrage til at skabe rammer, så alle parter – forældre, lærere, pædagoger og rådgivningspersonale - kan *dele noget af deres viden* om problemet, og alle de forskellige ideer til hvordan problemet og dets effekter kan håndteres?»

De positioner, logopæden indtager som konsulent ved møder, kan illustreres på følgende måde (Løw, 2005):

Konsulent	Indhold	Proces
Ekspert / fagkonsulent	Styrende	Delvis støttende
Proceskonsulent	Delvis støttende	Styrende

Figur 2: Logopædens forskellige positioner ved møder

Modellen kan illustrere, hvor kompleks logopædens situation kan være ved et møde med forældre, pædagoger, lærere og evt. andre tværfaglige samarbejdspartnere. Et vellykket møde stiller krav om, at vi kan indtage en position som styrende i processen, samtidig med at vi skal være i stand til at skifte position til faglig ekspert, når dette bliver efterspurgt. Det kræver viden om f.eks. rammesætning, kontekstafklaring og brug af forskellige spørgsmålstyper.

Inspiration fra narrativ teori og praksis

For 5-6 år siden var konsultativ praksis i Hvidovre og Hillerød udelukkende inspireret af systemisk tankegang. I de sidste år er vi også blevet inspirerede af narrativ teori og praksis (White, 2006 og Schnoor, 2009).

I en narrativ samtale kan logopæden spørge ind til udfordringen, frustrationen og problemet (ved at bruge de samme ord, som bliver brugt af «indehaveren» af problemet). Hun kan også spørge til undtagelsen / sprækken / «det fraværende, men implicite» (det, der giver mening, men som er blevet overskygget af problemfortællingen).

Centralt for den narrative samtale er begreberne «agenthed» og «eksternalisering».

Agenthed er følelsen af, at man styrer sit liv i den retning, man ønsker - modsat følelsen af, at man ikke har indflydelse på, hvordan ens liv former sig. Det handler især om, at man er kompetent til at handle og er noget, vi som mennesker ofte er parate til at overlade til eksperter, hvis vi føler os hjælpeløse eller mislykkede i vores liv. For at få agenthed i spil skal kompetencerne gives tilbage til folk. Det er en del af vores opgave at få sat fokus på forældrenes egne kompetencer og færdigheder, så de oplever, at de har ressourcer til at hjælpe deres barn. Vi har begge oplevet, at tværfaglige team på PPR er til stor hjælp i processen med at lære denne tilgang.

Ved *eksternalisering* adskiller man problemet fra personen, f.eks. ved at give problemet et navn og forhandle sig frem til en definition af problemet, som stemmer overens med den mening og erfaring, det menneske har, hvis liv problemet påvirker. På den måde kan problemfortællingen omformes til en mere righoldig og foretrukken fortælling.

Identiteten tager form gennem det, vi fortæller om os selv og det andre fortæller om os. Diskurser og normer ligger i sproget fx billedet af «en god mor» og «en god logopæd». I narrativ teori og praksis bygges en bro mellem det individuelle, og det der omgiver den enkelte og danner de sociale mønstre og relationer (Nielsen, 2007). Denne kobling mellem det individuelle og det fælles er betydningsfuldt, når vi taler om inkluderende læringsfællesskaber og logopædens rolle i forbindelse med vejledning og supervision af voksne omkring et barn i sproglige vanskeligheder.

LP – Læringsmiljø og Pædagogisk analyse

LP-modellen er udviklet af Thomas Nordahl fra Høgskolen i Hedmark i Norge (Nordahl, 2011). LP – modellen er en pædagogisk analysemetode, baseret på forskning i læringsmiljøets betydning for elevens sociale og faglige udvikling. LP – modellen bygger på systemisk teori. Fokus flyttes væk fra kun at se eleven som problemet, til i højere grad at se på hvilke faktorer i læringsmiljøet, der er med til at opretholde problemet / adfærden. Hensigten er at få en forståelse for de faktorer, som udløser, påvirker og opretholder adfærds- og læringsproblemer i skolen. De opretholdende faktorer anskues ud fra de tre perspektiver: konteksts-, aktør- og individperspektiv. LP modellen kan konkret bidrage til en inkluderende pædagogisk praksis.

Inspirationens fællestræk

Fælles for de tre områder, som vi har været inspireret af, er at de bidrager til udviklingen af anvendelige konsultative kompetencer og praksisformer inden for logopædien. Samtidig relaterer de tre områder sig til de krav, kommunerne stiller til logopædisk og inkluderende praksis.

Hvilke udfordringer møder børnelogopædien?

Logopædisk viden i 2012 er en kompleks størrelse, og der hersker en del usikkerhed og diskussion om, hvad der kræves. I en tid med en stærk diskurs om inklusion vil synet på logopædisk viden være under forandring. Enhver viden er perspektivafhængig, og perspektivet er meningshorisonten, der etablerer praksis. I selvforståelsen udstikkes og indeholdes faglige metoder. Ida Marie Holm beskriver bevægelsen fra det specialpædagogiske spørgsmål: *Hvad er der i vejen?* hen imod det inkluderende spor: *Hvad skal der til for at skabe udvikling?* (Holm, 2011).

Den 27.marts 2012 holdt vi oplæg på Alf's efteruddannelseskursus på Nyborg Strand omkring « Nye vinde – nye veje. Om ændringer af talepædagogens rolle, kompetencer og praksis.» I programmet havde vi indsat en øvelse, hvor deltagerne blev opfordret til at reflektere over den logopædiske udfordring på PPR kontorerne lige nu. Efter øvelsen sluttede vi med en diskussion over de udtalelser og refleksioner, der blev gjort under denne. Vi hæftede os særligt ved tre udsagn:

Udsagn 1: «Jeg er nyuddannet logopæd fra en professionshøjskole, og jeg har nok at gøre med at gøre mig erfaringer som logopæd. Det er en stor faglig udfordring, og jeg føler ofte, at jeg skal bruge meget tid på det fag-faglige stof. Nu skal jeg også vide noget om organisationspsykologi, konsultative metoder osv. Det er to helt nye områder».

Udsagn 2: «Jeg kan så sige, at jeg er nyuddannet audio-logopæd, og det er en stor udfordring for mig at give slip på ekspertrollen, børnene, undersøgelserne og undervisningen og overlade det til andre, som det ligger i vores rolle som konsulenter. Hvad nu hvis de ikke gør det rigtigt eller ikke har forstået det?»

Udsagn 3: «Jeg synes, det er svært at stå midt i mellem krav om øget specialisering og krav om at indgå i bredere tværfaglige processer».

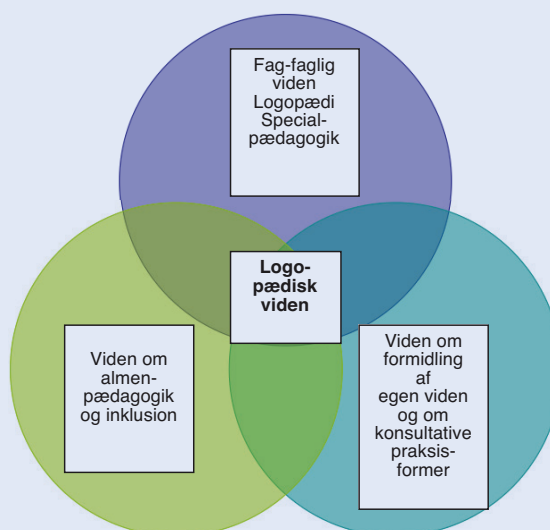
Overvejelserne i ovenstående udsagn inddrager således både vores kompetencer, praksis og selvforståelse. Især oplever vi en stor usikkerhed, om hvorvidt den logopædiske faglighed drukner i kølvandet på diskursen om konsultative arbejdsformer og inkluderende tiltag.

Logopædisk indsats i forhold til inkluderende strategier fordrer en udvikling af vores praksisformer og derved en ændring af vores selvforståelse / perspektiv, således at vi i højere grad anskuer barnets vanskelighed i forbindelse med relationen og konteksten barnet indgår i. Derved «leder» logopæder så at sige efter den faglige diskurs, der kan sættes ind i en overordnet diskurs. Når vi taler om at «lede efter en faglig diskurs», er vi opmærksomme på, at diskurser brydes, og at diskurser møder modstand gennem formulering af konkurrerende diskurser.

Når samfundet og lovgivningen retter blikket mod inklusion, ændrer perspektivet sig på børn med særlige

behov og specialpædagogisk bistand. Dermed ændres den overordnede diskurs, hvor igennem logopædens perspektiv fungerer. Inklusionsdiskursen udfordrer vores perspektiv, viden og praksis og fordrer en ændring og udvikling. Denne proces er vanskelig, fordi man går fra noget, man er tryk ved og god til, til noget man ikke rigtig kan finde ud af, hvad er. Samtidig vil samarbejdspartnere som forældre og pædagoger ofte reagere med modstand og usikkerhed, når de forventninger, man har erhvervet sig gennem tidligere erfaringer mødes med krav om hjælp til fællesskabets evne til at inkludere barnet i vanskeligheder.

Vi kan illustrere vores bud på logopædisk viden i 2012 som en fællesmængde af forskellige former for viden:

Figur 3: Logopædisk viden 2012 som en fællesmængde af forskellige former for viden

Fag-faglige viden erhverver vi os gennem vores studie, ved kurser, ved læsning af faglitteratur og ved drøftelse med kolleger.

Viden om formidling af egen viden og om konsultative praksisformer opnår vi gennem uddannelse / kurser i systemisk og narrativ tilgang, ved øvelse og ved kollegial supervision.

Viden om pædagogik og inklusion kræver uddannelse / kurser, nytænkning, situationsbestemte indsatser og dialog med forældre, pædagoger og lærere og andre tværfaglige samarbejdspartnere. Hvad kan vi i

fællesskab gøre på denne stue eller i denne klasse?
 Hvordan indretter vi fællesskabet, så alle børn trives
 og udvikler sig, og så der er plads til forskellighed?

Det er vigtigt, at det ikke bliver den enkelte logopæds
 ansvar alene at etablere disse former for logopædisk
 viden, men at de forskellige uddannelses- og ansættelses-
 steder bidrager med initiativ, tid, rum og ressourcer.

Kompasset peger mod

Vores bud på kursen for børnelogopædien i de
 kommende år er, at vi som PPR-logopæder

- indgår tværfagligt med et forebyggende og kvalificerende sigte på organisations-, gruppe- og individplan
- i højere grad bliver konsulenter på projekter og profylaktiske tiltag
- navigerer i netværksprioritering
- er knyttede til de mere specialiserede tilbud
- udvikler vores faglighed, så den kan sættes i spil i forhold til inklusion
- anskueliggør og præciserer vores funktion i en faglig, organisatorisk og kommunal sammenhæng
- i samarbejde og dialog med vores samarbejdspartnere i dagtilbud og skoler udvikler nye strukturer til brug for interventionen omkring børn med særlige behov

Etisk er forældre de vigtigste aktører, men hvordan navigerer vi i områder med resourcesvage forældre? Dagtilbud er trængte og melder ind i mellem fra i forhold til indsats, samtidig med at nogle vil spille en rolle som tovholder. Hvordan agerer vi her? Hvor bredt er netværket? Hvordan kan logopæder konkret bidrage med viden i forhold til etablering af inkluderende fællesskaber og udvikling af inklusionsfremmende tiltag og strategier i dagtilbud og skoler? Skal vi undervise eller vejlede i, hvordan lærerne kan omsætte logopædisk viden til pædagogiske og didaktiske metoder, der kan tages i brug, når barnet sidder i klasseværelset og skal undervises?

Vi oplever en foranderlig tid, hvor nye udfordringer kombinerer kendte dilemmaer. Hvordan sætter vi vores generaliserede viden ind i faciliterende- og inklusionsfremmende processer?

Litteratur:

- Dahler – Larsen (2008):
Kvalitetens beskaffenhed,
 Syddansk Universitetsforlag
- Danmarks Evalueringsinstitut (2011):
Indsatser for inklusion i folkeskolen
- Hjort, Aase og Østergaard Nielsen, Jannie (2006):
Nye vinde – nye veje. Om konsultativ tilgang til talepædagogik i Dansk Audiologopædi
 42. årgang nr. 4
- Lov nr. 370 af 28. april 2012:
Lov om ændring af lov om folkeskolen, lov om friskoler og private grundskoler mv. og lov om folkehøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler (frie kostskoler). («Inklusion af elever med særlige behov i den almindelige undervisning og tilpasning af klagerreglerne til en mere inkluderende folkeskole m.v.»).
- Løv, Ole (2005):
Oplæg om «Konsultativ tænkning og konsulentfunktionen» på Undervisningsministeriets informationsmøde for tale-, høre- og synskonsulenter den 03.11.2005. Nyborg Strand
- Nielsen, Kitt Sanne (2007):
Materiale fra kursus for PPR Hillerød
- Nissen, Dorte (2009):
Samarbejds mødet som konsultativ praksisform.
 Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift 46. årgang nr. 6,
 Forlaget Skolepsykologi
- Nordahl, Thomas (2011):
LP-modellens vidensgrundlag. Forståelsen for elevernes læring og adfærd i skolen.
 Center for Videnbaseret Pædagogisk Praksis,
 Professionshøjskolen University College Nordjylland
- Schnoor, Michala (2009):
Narrativ Organisationsudvikling.
At forme fælles mening og handling.
 Dansk Psykologisk Forlag
- Strøier, Vibe (2011):
Konsulentens Grønspættebog.
 Dansk Psykologisk Forlag
- White, Michael (2006):
Narrativ teori.
 Hans Reitzels Forlag

www.emu.dk/gsk/specialundervisning/publikationer/2010/organsiering-juni-2010

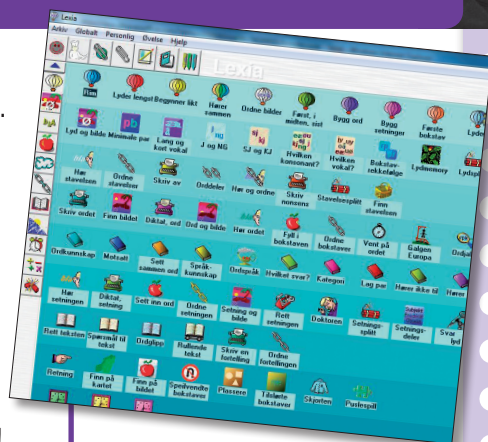
Rapporten «Specialundervisning i folkeskolen – veje til bedre organisering og styring» er udarbejdet på baggrund af en analyse lavet i et samarbejde mellem Finansministeriet, Undervisningsministeriet og KL.
www.sprogpakken.dk

Lexia®4

- endelig klar i ny versjon!

- Et fleksibelt språktreningsprogram.
- Tilrettelegger trening av språklige ferdigheter.
- Kan tilpasses individuelt, til alle aldersgrupper og utviklingsnivå.
- Forenkler øvelsesprosessen og effektiviserer språktreningen.
- Nå med 200 ferdige brukerprofiler!

Daisy AS ble startet høsten 2012 av ansatte med mange års erfaring fra Mikrodaisy. Vi har god kompetanse på løsninger og produkter for lesing og skrivning.

Vårt mål er å hjelpe til med å finne den rette løsningen for den enkelte eller den beste løsningen for skolen. Vi er opptatt av at det man velger, tas i bruk og gir opplæring i hvordan man kan gjøre dette på en god pedagogisk måte.

Vi har også god oversikt over, og et stort utvalg av spesielle styringsenheter som spesialtastatur og mus.

*Beste hilsen fra
Wibecke og Vigdis*

Daisy AS
Hadelandsveien 750
3520 Jevnaker

Telefon: 417 84 500
Telefaks: 94 76 30 45
post@daisy.no

Daisy.no

Talspråksutveckling hos barn med lätta, måttliga och svåra hörselnedsättningar

Denne artikkelen ble først publisert i Tal & Språk, Nr 3, 2012, Tidskrift för Svensk Förening för Foniatri och Logopedi. Gjengitt med tillatelse.

Barn med hörselnedsättning har mer eller mindre svært att oppfatta ulike aspekter av tal og har inte lika lätt som normalhörande barn att snappa upp det som sägs i omgivningen. Svårigheter märks till exempel vid tal i brusig miljö, när flera talar och när det handlar om att uppfatta tal på avstånd. Vissa språkljud kan vara särskilt svåra att identifiera. Hörselnedsättning påverkar också förmågan att uppfatta snabbt tal och att lokalisera ljud. Svårigheter med att lokalisera ljud påverkar möjligheten att snabbt identifiera vem som talar och därmed också möjligheten till avläsestöd. Det är inte ovanligt att det arbete barn med även lätta, måttliga och ensidiga hörselnedsättningar behöver lägga ner för att ta till sig information i till exempel skola och förskola underskattas.

Hur påverkar då en hörselnedsättning ett barns tal- och språkutveckling? Kan vi hos gruppen hörselskadade barn se att rent hörselmässiga faktorer medför att hela eller delar av den språkliga utvecklingen försenas? Ser vi hos de hörselskadade barnen en typ av språkliga fel som inte finns hos gruppen språkstörda barn och inte hos gruppen normalhörande? Är gruppen barn med specifika språkstörningar större bland de hörselskadade barnen än i gruppen normalhörande barn?

Flera faktorer påverkar: typ av hörselskada och omfattning av hörselnedsättning, tid för diagnos, insatta habiliterande åtgärder, flerspråkighet, teckenanvändning, språklig stimulans och andra miljöfaktorer. Hur mycket

Gertrud Edquist, Logoped. Epost: gertrud.edquist@gmail.com

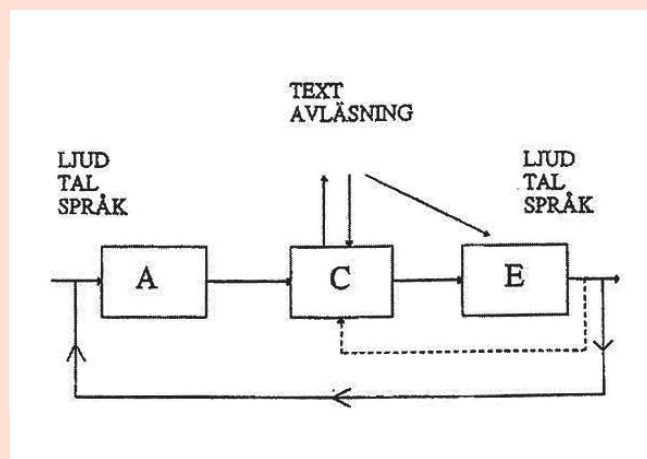
används hörapparater? Fungerar de bra? Finns det annat som påverkar språkutvecklingen?

Den språkliga kapaciteten påverkas i hög grad också av andra faktorer än de rent hörselrelaterade. Det är viktigt att ha i åtanke att det finns såväl en perifer komponent (mätt som en audiometrisk hörselnedsättning) och en central komponent. Påverkan på båda nivåerna kan ha uppstått samtidigt. De kan också vara beroende av varandra. En perifer skada kan ge sekundär (eventuellt transneuronal) central degeneration.

Borg m.fl. lät i två skilda studier (2000, 2005, 2006) sammanlagt 473 svenska barn med hörselnedsättning

(fyra–sexåringar med HNS, 20–80 dB HL på bästa örat), delta i ett antal kliniskt förekommande tester och en del nyproducerade. Resultat på testerna jämfördes i båda studierna med resultat från normalhörande barn i samma åldrar.

Syftet med den första studien var att få en bred kartläggning av tal- och språkutveckling hos barn med hörselnedsättning. Testbatteriets sammansättning baserades på en begreppsmässig modell av de språkliga funktionerna, uppbyggd av tre huvudkomponenter, sensoriskt, hörselrelaterade, afferenta (A), språkligt kognitiva, centrala (C), talproduktion, motoriska efferenta (E). Dessutom angavs barnens allmänna utvecklingsnivå (U) (se fig. 1). Syftet var också att skapa verktyg för att inom hörselvård och klinisk talvård fånga upp de barn som var i behov av särskilt stöd inom de olika områdena. Även i den andra studien relaterades till denna modell, men syftet var då att gå mer på djupet inom några definierade tal- och språkrelaterade aspekter.

Figur 1. Konseptuell modell av de språklige hovedfunksjoner som testas med HSS-testet.

A: Affcrenta hörselrelaterade funktioner

C: Centrala språkn:laterade fi.mktioncr

E: Efärenta talrelaterade funktioner. Dessutom ger testet information om barnets andra utveckling IJ. Medelvärden av A, C, E och U ger en total poäng T.

Sammantaget framkom att det fanns en diffus spridning neråt i resultaten hos barnen med HNS, vilket tydde på att en del av barnen hade större svårigheter än vad som kunde förväntas enbart med hänsyn till hörselnedsättningen. Resultaten pekade dock inte på att det fanns en tydligt avgränsbar grupp med avvikande språkutveckling. Flertalet barn med lätta och måttliga ned-

sättningar hade, inom det prövade åldersintervallet, en språkutveckling som inte avvek påtagligt från normalhörande barns. Språkutvecklingen visar en tydlig försämring för nedsättning > 50-60 dB HL.

Mycket hög korrelation mellan de efferenta testresultaten och totalresultatet stöder uppfattningen att barnets uttrycksförmåga bygger på de underliggande förmågorna, afferenta och centrala liksom den allmänna utvecklingsnivån.

Ordförråd mätt med benämningstest (WFVT) var det test som visade störst skillnad mellan grupperna normalhörande och hörselskadade barn. Även barn med nedsättning på 21–40 dB HL presterade signifikant lägre än normalhörande barn när det gällde ordproduktion. Glappet mellan de hörselskadade och de normalhörande barnen minskade i det undersökta åldersintervallet men sexåringar med hörselnedsättning låg ändå 1,5–2 år efter normalhörande barn när det gällde benämning av ord. Vid närmare analys framkom också att barn med hörselnedsättning hade svårare än normalhörande att producera flerstaviga ord och ord med sen betoning. Särskilt tydligt var detta när det gällde barn med svår hörselnedsättning.

Skillnader framkom också avseende ordförståelse (PPVTIII), men inte lika tydligt. Gruppen barn med sensorineural hörselnedsättning >60 dB HL presterade signifikant lägre än gruppen normalhörande barn. Barn med lätta till måttliga nedsättningar, inklusive ensidiga, presterade nästan som normalhörande.

Resultaten på test som prövar tal-i-brus sjunker tydligt vid hörselnedsättningar >40 dB HL, för fyraåringar redan vid >20 dBHL (Borg m.fl., 2000).

Resultat på uppgifter som avser pröva auditivt minne var lägre vid ökad hörselnedsättning, men förbättrades med ökad ålder. Sexåringar med hörselnedsättning presterade dock lägre än normalhörande barn i samma ålder. En bidragande orsak kan vara att de får ägna kraft och tid åt att uppfatta talet så att inlagringen försvåras.

I fördjupningstesterna (Borg m.fl., 2005) erhö­lls en signifikant negativ korrelation mellan tonmedelvärdet och testresultatet för fonemdiskrimination, ordförståelse, grammatikförståelse, satsfokus, benämning och

grammatikproduktion. Störst värden erhöles för fonemdiskrimination, grammatikförståelse och grammatikproduktion. För matchning av rim, skapande av rim och munmotorik fanns ingen tendens till korrelation.

I fonemdiskriminationstestet (26 ordpar) hade barnen med svår HNS svårast att skilja på mål/nål, kjol/sol, lott/slott, dumma/gumma, bur/mur, stjärna/kärna.

Barnen med normal hörsel och barnen med hörselnedsättning skiljer sig endast lite i resultat på TROG. Skillnaden i resultat var inte signifikant annat än för barn med svåra hörselnedsättningar.

Barn med ensidig dövhet hade sämre totalresultat än de normalhörande barnen i hela åldersintervallet i den första studien (Borg m.fl., 2000), även om avvikelserna tycktes minska vid sex års ålder. Detta är intressant och pekar på att dessa barn bör behandlas mer aktivt än vad som är fallet åtminstone inom vissa delar av Sverige. Det framkom inga tendenser till att högerdövhet hos förskolebarn skulle vara sämre än vänsterdövhet ur språkutvecklingssynpunkt.

Det är viktigt att inte bara fokusera på den perifera hörselskadan. Vi har sett barn med svåra hörselnedsättningar som utvecklat ett häpnadsväckande rikt talat språk. Å andra sidan finns det barn med lätta hörselnedsättningar med betydligt större språkliga svårigheter än vad som kunde förväntas.

Den tydliga svansen i resultatfördelningen i alla tester pekar på att många barn med hörselskada behöver ytterligare insatser. Det är en stor utmaning som bygger på samarbete mellan olika professioner.

- Barn med hörselnedsättning – även ensidig – har försenad språkutveckling. Förseningen ökar vid större nedsättning. Sexåringar med mer än 40 dB hörselnedsättning har inte kommit i kapp de normalhörande barnen vid sex års ålder.

- Barn med hörselnedsättning har svårare att utveckla ordförrådet än normalhörande barn men spridningen är stor.
- Grad av hörselnedsättning har betydelse för ordförrådsutvecklingen.
- Barn med svåra hörselnedsättningar har uppenbart svårare att utveckla ordförrådet än normalhörande barn och barn med lätta–måttliga nedsättningar.
- Skillnaderna märks tydligare för ordproduktion än för ordförståelse.
- För ordproduktion ses en skillnad även vid måttliga nedsättningar.
- Barn med svåra hörselskador har markant mycket svårare än normalhörande att producera flerstaviga ord än normalhörande barn.
- Barn med hörselnedsättningar har större svårigheter än normalhörande att producera ord med sen betoning. Särskilt tydligt märks det för barn med svåra hörselnedsättningar.

Referenser

- Borg, E., MacAllister, B., Edquist, G., Reinholdsson, A., Risberg, A. Hörselskadade barns språkutveckling (HSS). Fördjupningstester Detaljeradeanalyser av de nio testerna. AFI-rapport nr. 9C. 2006.
- Borg, E., MacAllister, B., Edquist, G., Reinholdsson, A., Risberg, A. Hörselskadade barns språkutveckling (HSS). Fördjupningstester Rapport. AFI-rapport nr. 9A. 2005.
- Borg E., Risberg A., Macallister B., Undemar B-M., Edquist G., Reinholdson A-V., Wiking-Johansson A., Willstedt-Svensson U. Hörselskadade barns språkutveckling (HSS). AFI -rapport 2A, 2B, 2C, 2000.

Lansering av «Ordforrådet» på Universitetet i Oslo

Avtroppende instituttleder på Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Bente Christensen, klippet snora og sto dermed offisielt for åpningen av databasen Ordforrådet torsdag 7. februar. Forskergruppe for klinisk lingvistikk og språktilegnelse ved instituttet har allerede formidlingsnettstedet *Språkvansker*, www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/sprakvansker, som alle logopeder kan ha nytte av å kjenne til. Målet med siden er å gjøre forskning innenfor områdene språktilegnelse og klinisk lingvistikk (som handler om hvordan språket påvirkes av sykdom og skade) mer tilgjengelig for personer med språkvansker og deres pårørende, og for fagfolk som arbeider med personer med språkvansker.

Nå har de altså utvidet denne siden med et helt nytt verktøy, nemlig Ordforrådet: <http://tekstlab.uio.no/ordforradet>, og logopedene er en av gruppene de har hatt i tankene når de har utviklet den. Det var språkviter Marianne Lind som fikk ideen til databasen, i forbindelse med et

prosjekt der de undersøkte ords billedlighet. Den ferdige databasen inneholder mye mer informasjon om de utvalgte ordene enn bare billedlighet, og kan være nyttig for eksempel når logopeder skal velge ut de mest relevante øveordene til undervisningen. De har lagt vekt på et grensesnitt som gjør det enkelt å søke i den. Man klikker ganske enkelt av for hvilke ord eller hvilke egenskaper man er ute etter å finne, og så kommer en liste med de aktuelle ordene og de aktuelle egenskapene opp. Dette blir presentert nærmere i en egen artikkel i denne utgaven av Logopeden.

Rundt tretti språkinteresserte fagfolk, deriblant en del logopeder, møtte fram på Niels Treschows hus på Universitetet i Oslo til forfriskninger og en hyggelig lansering, og fikk en interessant innføring og demonstrasjon av hvordan databasen kan brukes.

Ingvild Røste

«ORDFORRÅDET» – EN LEKSIKALSK DATABASE OVER ET UTVALG NORSKE ORD

Fra venstre: Hanne Gram Simonsen, Marianne Lind, Bjørn-Helge Mevik, Pernille Hansen og Elisabeth Holm. Foto: Vibeke Enstrøm Nøbling.

Marianne Lind er språkforsker og arbeider som seniorrådgiver i Statped sørøst, fagavdeling språk/tale. Hun er også tilknyttet Forskergruppe for klinisk lingvistikk og språktilegnelse ved UiO.

Hanne Gram Simonsen er professor i lingvistikk ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO, og arbeider med språkutvikling hos barn og språkavvik hos barn og voksne. Hun er medlem av Forskergruppe for klinisk lingvistikk og språktilegnelse.

Pernille Hansen er stipendiat ved Forskergruppe for klinisk lingvistikk og språktilegnelse ved Universitetet i Oslo. Hun forsker på ordforråd og grammatiske ferdigheter hos enspråklige og tospråklige barn.

Elisabeth Holm er masterstudent i lingvistikk ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO, og arbeider som forskningsassistent i Forskergruppe for klinisk lingvistikk og språktilegnelse.

Bjørn-Helge Mevik har en doktorgrad i statistikk fra Universitetet i Oslo, og arbeider med vitenskapelig IT-støtte ved Universitetets senter for informasjonsteknologi, UiO.

I logopedisk arbeid og i forskning innenfor ulike fagfelt (språkvitenskap, logopedi, psykologi) trenger vi kunnskap om forskjellige egenskaper ved enkeltord. Hittil har det ikke eksistert noen samlet oversikt over ulike egenskaper ved en større gruppe norske ord. I februar 2013 ble imidlertid «Ordforrådet» lansert. Dette er en leksikalsk database med drøyt 1600 norske ord der man kan finne opplysninger om en mengde ulike egenskaper ved ordene. I denne artikkelen presenterer vi «Ordforrådet» nærmere.

STRUKTURER OG PROSESSER I DET MENTALE LEKSIKONET

Alle ordene vi kan er lagret i det mentale leksikonet i hjernen vår, og vi henter dem fram når vi snakker, lytter, skriver og leser (Aitchison, 2003). Ord har mange og ulike særtrekk, knyttet til så vel form og betydning som bruksmønstre, og informasjonen om et ord i det mentale leksikonet inkluderer informasjon om alle disse særtrekkene. De forskjellige særtrekkene er med på å påvirke både språktilegnelse, blant annet hvor tidlig barn lærer seg ulike ord, og språkbruk, for eksempel hvor lett eller vanskelig det er for oss å hente fram ordene når vi trenger dem. I tillegg til de ulike særtrekkene ved de enkelte ordene finnes det mange forbindelseslinjer

mellom ordene, og det er dermed vanlig å anta at det mentale leksikonet er organisert som et nettverk, der ulike ord er koplet sammen gjennom forskjellige typer forbindelseslinjer. Disse forbindelseslinjene dannes, styrkes og svekkes gjennom hele livet. Noen ganger tilegner vi oss nye ord, andre ganger går noen av de gamle ordene i glemmeboka. Nye erfaringer knyttet til ord i det mentale leksikonet vil kunne skape nye forbindelseslinjer mellom ord og forsterke noen av de forbindelseslinjene som allerede er etablert.

Stort sett foregår prosessene med å hente fram ord fra det mentale leksikonet raskt og uproblematisk, og vi merker ikke egentlig at det er noe vi bruker kognitiv energi på. Men av og til kan noen hver av oss oppleve at vi står fast litt mer. Vi har ordet «på tunga», men vi greier ikke å hente det helt fram, i alle fall ikke like raskt som ellers. Samtidig vet vi ofte mye om det ordet vi leter etter, både om betydningen og de grammatiske særtrekkene ved ordet og om noen lydlige særtrekk, for eksempel hvilken lyd ordet begynner med, og hvor mange stavelser det har.

I løpet av den ordletingsprosessen som skjer når vi «har et ord på tunga», viser det seg at det ikke er tilfeldig hvilke andre ord som dukker opp. Disse andre ordene er ofte betydningsmessig relatert til det ordet vi leter etter (semantiske assosiasjoner), eller det kan være formmessige likheter (grammatiske og fonologiske) mellom det ordet vi leter etter, og ordene vi kommer på. Ecke (2009) diskuterer ulike gjenfinningsmønstre som er beskrevet hos personer som opplever «å ha ordet på tunga». Noen studier har vist at bruksfrekvens – hvor vanlig et ord er – spiller inn i leteprosessen på den måten at de ordene som dukker opp, ofte er mer frekvente enn det ordet vi leter etter. Andre studier har vist det motsatte, altså at de ordene som dukker opp, er lavfrekvente (sjeldne) sammenlignet med det ordet vi leter etter. Når det skjer, er tanken at språkbrukeren kanskje går ut fra at det ordet hun leter etter, er sjeldent, og at hun derfor starter leting blant de lavfrekvente ordene (Ecke, 2009). Hos personer som har en språkvanske – medfødt eller ervervet – er ordleting ofte mye vanligere enn hos personer uten språkvansker, og også hos personer med språkvansker kan vi se mønstre og forbindelseslinjer mellom de ordene vedkommende leter etter, og de

ordene som dukker opp underveis i leteprosessen (Laine & Martin, 2006).

«ORDFORRÅDET»: EN SØKBAR OVERSIKT OVER ULIKE EGENSKAPER VED ET UTVALG NORSKE ORD

I både forskning og praksis kan vi trenge opplysninger om ulike egenskaper ved enkeltord. Hittil har det ikke eksistert noen slik samlet oversikt for et større antall ord i norsk, og logopeder, språkforskere og psykologer har vært henvist til å samle inn og sammenstille informasjon om de ordene de er interesserte i, på egen hånd. Som resultat av et prosjekt i Forskergruppe for klinisk lingvistik og språktilegnelse ved Universitetet i Oslo (<http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/klinisk-ling/>) er denne situasjonen nå endret. Fra februar 2013 er databasen «Ordforrådet» fritt tilgjengelig på UiOs nettsider: <http://www.tekstlab.uio.no/ordforradet/>. I denne databasen finnes opplysninger om en mengde ulike egenskaper ved 1651 norske ord: 917 substantiver, 509 verb og 225 adjektiver. Grensesnittet for nettsiden er utarbeidet med hjelp fra Tekstlaboratoriet, UiO.

HVILKE ORD FINNES I «ORDFORRÅDET»?

Vi ønsket at ordene i «Ordforrådet» skulle være relevante i logopedisk praksis og valgte derfor å inkludere ord fra ulike typer tester og kartleggingsmaterieill: *Foreldre-rapport for kommunikatív utvikling* (CDI) (Kristoffersen & Simonsen, 2012), *Verb- og setningstesten* (VOST) (Bastiaanse, Lind, Moen & Simonsen, 2006), *Psykolingvistisk kartlegging av språkprosessering hos afasirammede* (PALPA) (Kay, Lesser & Coltheart, 2009) og *Preteritumstesten* (Ragnarsdóttir, Simonsen & Plunkett, 1999). Fra PALPA har vi tatt med ord fra et utvalg av deltestene, primært de deltestene der billedlighet eller konkrethet inngår som en variabel. Fra PALPA og VOST har vi tatt med både målord og distraktorord fra de ulike deltestene.

I tillegg har vi tatt med ord fra semi-strukturerte bildebeskrivelser (data fra 60 normalspråklige og 40 afasirammede språkbrukere) (Lind, Kristoffersen, Moen & Simonsen, 2009; Korpiaakko-Huuhka & Lind, 2012) og ord som dannet grunnlaget for et verktøy for kartlegging av ordforråd hos tospråklige barn, et resultat av det europeiske samarbeidet Bi-SLI (<http://www.bi-sli.org/>).

Vi har også lagt til noen få substantiver og verb. Det gjelder slike ord som har en «tvilling», altså en homonym form, for eksempel '(å) danse' – '(en) dans', '(å) ønske' – 'et ønske'. Vi ønsket å ha muligheten til å studere egenskaper ved slike «tvillingord» nærmere, og derfor passet vi på å inkludere dem i basen.

Verbene i «Ordforrådet» er lagret i infinitiv med infinitivmerke ('å hoppe'), mens substantivene stort sett er lagret i ubestemt form entall med determinativ (ubestemt artikkel) ('en gutt'). Noen substantiver, nærmere bestemt de som kan referere til noe ikke-tellelig ('kaffe, vin, sjokolade, vann'), er lagret både med og uten determinativ. Noen tvetydige ord som finnes i det materialet vi har hentet ord fra, er ikke inkludert i «Ordforrådet». Det gjelder tvetydige ord der betydningene

ligger langt fra hverandre, og der det ikke er nok å føye til et infinitivmerke eller en determinativ for å vise hvilken betydning det er snakk om, for eksempel 'å sprette' (en ball eller en søm).

HVA SLAGS SØK ER MULIGE

I «ORDFORRÅDET»?

«Ordforrådet» er lagt opp slik at man kan foreta tre forskjellige typer søk. For det første kan man søke på et enkeltord og få opp de opplysningene som finnes om ordet i databasen. For eksempel kan man velge å søke på ordet 'strømpebukse', og når man da trykker «søk», vil resultatet se slik ut (se illustrasjon 1).

Den andre typen søk man kan gjøre i «Ordforrådet», er å søke på bestemte egenskaper – enten én egenskap eller

strømpebukse Søk	
Ord	ei strømpebukse
Ordklasse	? substantiv
Billedlighet	? høy (7,01)
Subjektiv tilegnelsesalder	? tidlig (3,38)
Bruksfrekvens	? lav (879)
Antall fonologiske naboord	? 3
Fonologiske naboord	strømpebuksen, strømpebukser, strømpebuksa
Ordlengde	?
Antall bokstaver	12
Antall lyder	12
Antall stavelser	4
Ordstruktur	?
Avledet ord?	nei
Sammensatt ord?	ja
Lydstruktur	?
Begynner med friksjonslyd?	ja
Begynner med konsonantgruppe?	ja
Egenskaper ved substantiv	?
Kjønn	hunkjønn
Brukes primært i flertall?	nei
Massesubstantiv?	nei

Illustrasjon 1: Resultat av søk på enkeltord.

← Tilbake

Last ned

Fant 22 ord med følgende egenskaper:

- bruksfrekvens: lav
- billedlighet: høy
- ordklasse: substantiv
- begynner med friksjonslyd: ja

▲ Ord	◆ Ordklasse	◆ Billedlighet	◆ Bruksfrekvens	◆ Begynner med friksjonslyd?	◆ Begynner med konsonantgruppe?
en fyrstikk	substantiv	høy (6,86)	lav (921)	ja	nei
en hane	substantiv	høy (7,05)	lav (1507)	ja	nei
en sandal	substantiv	høy (6,80)	lav (1087)	ja	nei
ei sandkasse	substantiv	høy (6,64)	lav (1060)	ja	nei
en sebra	substantiv	høy (6,72)	lav (447)	ja	nei
en sjiraff	substantiv	høy (6,84)	lav (290)	ja	nei
ei skilpadde	substantiv	høy (6,65)	lav (1352)	ja	nei
ei sklie	substantiv	høy (6,78)	lav (429)	ja	ja
en skuff	substantiv	høy (6,70)	lav (1145)	ja	ja
en smokk	substantiv	høy (6,64)	lav (875)	ja	ja
ei snekkerbukse	substantiv	høy (6,60)	lav (132)	ja	ja
en snømann	substantiv	høy (6,83)	lav (694)	ja	ja
spagetti	substantiv	høy (6,85)	lav (411)	ja	ja
en squash	substantiv	høy (6,72)	lav (856)	ja	ja
et stearinlys	substantiv	høy (6,64)	lav (1510)	ja	ja
ei stekepanne	substantiv	høy (6,66)	lav (1222)	ja	ja
en struts	substantiv	høy (6,86)	lav (664)	ja	ja
ei strøpebukse	substantiv	høy (7,01)	lav (879)	ja	ja
en støvsuger	substantiv	høy (6,90)	lav (1202)	ja	ja
syttetøy	substantiv	høy (6,65)	lav (1626)	ja	nei
ei symaskin	substantiv	høy (6,84)	lav (689)	ja	nei
ei såpeboble	substantiv	høy (6,80)	lav (247)	ja	nei

Illustrasjon 2: Resultat av søk på egenskaper.

en kombinasjon av flere egenskaper – og så vil man få opp alle de ordene i databasen som har den eller de egenskapene man har søkt på. Hvis man for eksempel søker på følgende kombinasjon «lavfrekvente, høy-billedlige substantiver som begynner på en friksjonslyd», får man opp følgende resultat (se illustrasjon 2).

Den tredje og siste typen søk er muligheten for å søke spesifikt på ord fra ett eller flere av de kartleggings-verktøyene ordene i databasen er hentet fra. Man kan med andre ord avgrense søket til å gjelde kun ord som er hentet fra *Foreldrerapport for kommunikativ utvikling* (CDI), VOST, PALPA eller *Preteritumstesten*.

HVILKE EGENSKAPER VED ORD ER TATT MED I «ORDFORRÅDET»?

I «Ordforrådet» kan man finne opplysninger om følgende egenskaper ved ord: billedlighet, subjektiv tilegnelsesalder, bruksfrekvens, fonologisk naboskaps-tetthet, lydstruktur, ordlengde, ordstruktur og ordklasse. I tillegg er det noen egenskaper som bare gjelder for én av ordklassene. For verb kan man søke på om verbet inngår i en flerordsfrase, og man kan få opplysninger om transitivitet (om verbet tar objekt(er) eller ikke) og valens (hvor mange obligatoriske setningsledd verbet har knyttet til seg). For substantiver kan man søke på om substantivet er tellelig eller ikke, og man kan få informasjon om genus (grammatisk kjønn). Nedenfor beskriver vi hver av de søkbare egenskapene nærmere. På nettsidene kan man også få mer informasjon om de enkelte egenskapene ved å klikke på de små spørsmåls-tegnene som står ved siden av begrepene (se illustrasjon 1).

Billedlighet

Billedlighet dreier seg om hvor lett eller raskt et ord framkaller en sanseopplevelse eller forestilling, for eksempel et mentalt bilde eller en lyd. For eksempel framkaller ordet 'agurk' raskt en sanseopplevelse hos de fleste, mens 'urealistisk' ikke gjør det. Billedlighet er nært beslektet med konkrethet, men de to egenskapene er ikke helt synonyme. For eksempel finnes det ord som er lite konkrete, men allikevel høybilledlige, slik som ord for følelser (som 'sinne', 'kjærlighet'), og det finnes ord som er lavbilledlige, men konkrete (som 'hobbybonde'). Når man skal finne fram til et ords billedlighetsverdi, må man basere seg på vurderinger fra en gruppe språkbrukere. Man ber da den enkelte informant rangere ett og ett ord på en gitt skala etter hvor lett ordet framkaller en sanseopplevelse, og ordets billedlighet er gjennomsnittet av alle rangeringene. Det er vanlig å bruke en skala fra 1 til 7 der 1 tilsvarer «ingen forestilling», mens 7 tilsvarer «klar forestilling» (Paivio, Yuille & Madigan, 1968). Denne metoden har vært brukt i mange studier, blant annet for engelsk, fransk, italiensk, kinesisk og japansk.

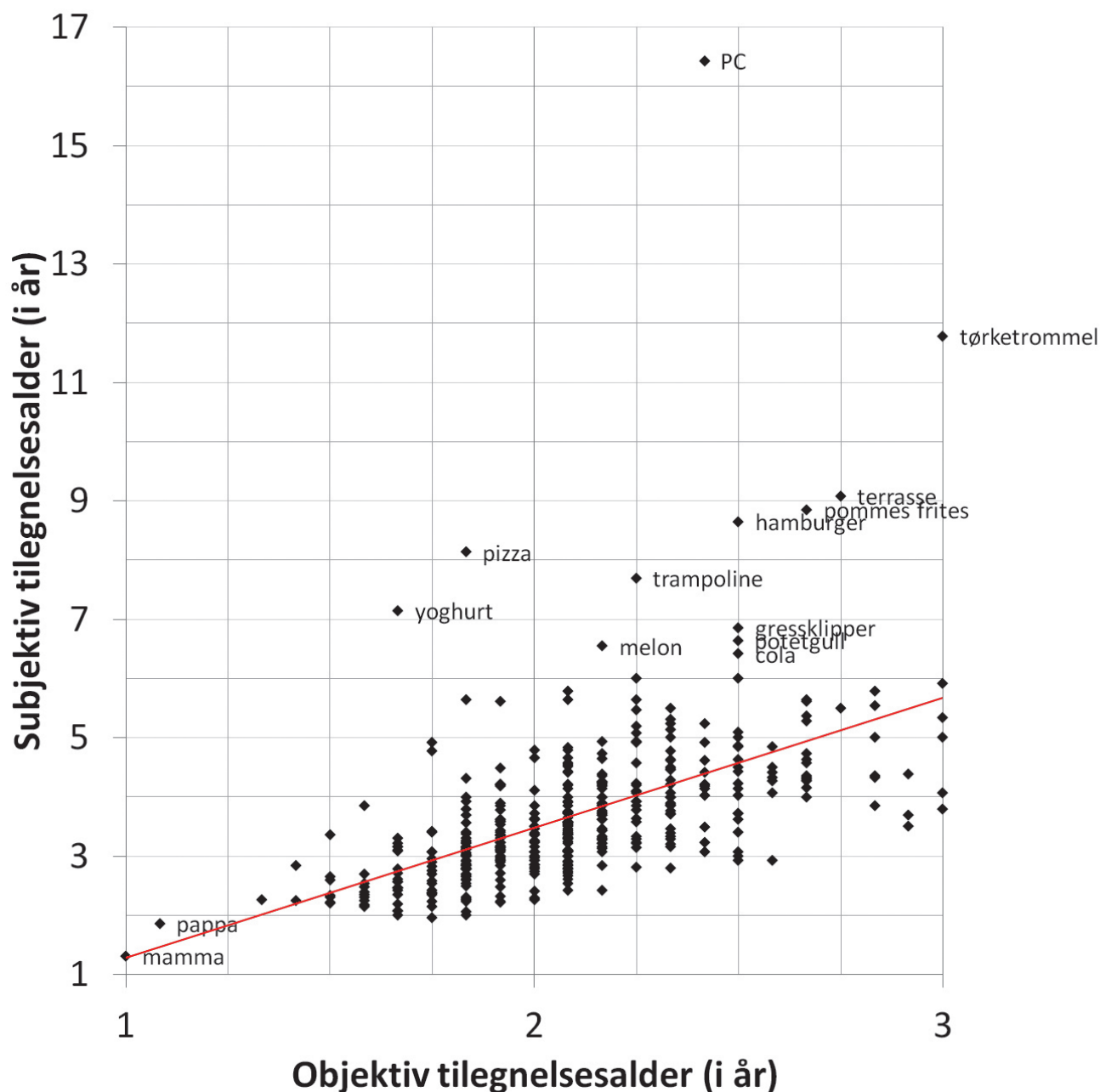
For å finne fram til billedligheten for ordene i «Ordforrådet» gjennomførte vi en nettundersøkelse der ca. 400 norskspråklige informanter rangerte 100 ord hver på en skala fra 1 til 7. I gjennomsnitt er hvert ord i «Ordfor-

rådet» vurdert av 23 personer. Grensene mellom høybilledlige, middels billedlige og lavbilledlige ord har vi definert slik: De 25 % minst billedlige ordene er lavbilledlige, og de 25 % mest billedlige er høybilledlige. Det innebærer at ord med en billedlighetsrangering fra 4,5 og nedover er lavbilledlige, og ord med en billedlighetsrangering fra 6,6 og oppover er høybilledlige. De resterende ordene utgjør mellomkategorien. En nærmere beskrivelse og drøfting av billedlighetsundersøkelsen finnes i Simonsen, Lind, Hansen, Holm og Mevik (2013).

Subjektiv tilegnelsesalder

Subjektiv tilegnelsesalder er et mål på hvor gammel man tror man var da man lærte et gitt ord. Rangeringen i «Ordforrådet» bygger på en nettundersøkelse med ca. 300 voksne informanter som skulle angi hvor gamle de mente de var da de lærte de ordene de ble presentert for. De skulle oppgi alderen i antall år på en skala fra 0 til 18, der 0 tilsvarte under ett år, 1 tilsvarte ett år og så videre, opp til 18 som tilsvarte 18 år eller eldre. Hvert ord ble vurdert av i gjennomsnitt ca. 20 informanter, og det er snittet av disse vurderingene som gir den subjektive tilegnelsesalderen for hvert ord. 25 % av ordene ble vurdert som tilegnet før 3 år og 7 måneder (3;7), og er kategorisert som lært tidlig. Tilsvarende ble 25 % av ordene vurdert som tilegnet etter 7;6 år, og disse er kategorisert som lært sent. De resterende ordene utgjør mellomkategorien.

For å undersøke hvor pålitelig dette målet er, har vi undersøkt samsvaret mellom subjektiv og objektiv tilegnelsesalder for 460 ord fra «Ordforrådet». Disse 460 ordene er hentet fra *Foreldrerapport for kommunikativ utvikling* (CDI) (Kristoffersen & Simonsen, 2012), hvor foreldrene til ca. 6500 norske enspråklige barn blant annet har fylt ut en sjekkliste over barnets ordforråd (se også Kristoffersen, Simonsen, Eiesland & Henriksen (2012) for en presentasjon av den norske CDI-studien). Vi har definert et ords objektive tilegnelsesalder som det første alderstrinnet da minst halvparten av foreldrene har krysset av for at barnet deres sier ordet. Generelt ligger de subjektive vurderingene av tilegnelsesalder noe høyere enn den objektive tilegnelsesalderen, men vi finner en signifikant korrelasjon mellom de to målene (se figur 1).

Figur 1. Korrelasjonen mellom objektiv og subjektiv tilegnelsesalder (i år). Ordene med lavest og høyest subjektiv tilegnelsesalder er merket med navn i figuren.

Som vi ser i figur 1, skiller noen ord seg ut ved at avstanden mellom objektiv og subjektiv tilegnelsesalder er veldig stor. For eksempel har 'en PC' en subjektiv tilegnelsesalder på over 16 år, mens objektiv tilegnelsesalder er 2 år og 5 måneder. Alle ordene som skiller seg ut med stor avstand mellom subjektiv og objektiv

tilegnelsesalder, er ord som er relativt nye i språket vårt, og det er naturlig at dagens småbarn støter på dem mye tidligere i livet enn hva som var tilfellet for de voksne informantene som deltok i undersøkelsen vår om subjektiv tilegnelsesalder.

Bruksfrekvens

Hvor ofte vi leser, skriver, sier eller hører forskjellige ord påvirker hvordan vi bruker dem, hvor lett det er å hente dem fram. For å gi et mål på bruksfrekvens har vi brukt NoWaC, et korpus på 700 millioner ord som består av norske tekster på internett (Guevara, 2010). Bruksfrekvensen for et ord angir hvor mange ganger ordet forekommer i en eller annen form i korpuset. Det vil si at alle forekomster av 'være,' 'er', 'var' og 'vært' tilsammen teller som bruksfrekvensen til verbet 'være'. I «Ordforrådet» kan du se om et ord har høy, lav eller middels bruksfrekvens i forhold til de andre ordene i databasen. Den mest frekvente fjerdedelen av ordene i «Ordforrådet» er kategorisert som høyfrekvent, mens den minst frekvente fjerdedelen av ordene er kategorisert som lavfrekvent. Det innebærer at ord som forekommer mindre enn 1800 ganger i NoWaC, er definert som lavfrekvente, mens ord som forekommer over 34000 ganger i NoWaC, er definert som høyfrekvente. De resterende ordene er kategorisert som middels frekvente.

Vi har valgt å bruke NoWaC for å anslå bruksfrekvens fordi dette korpuset per i dag er det desidert største tekstkorpuset for norsk. Dette korpuset er imidlertid relativt nytt, og det var for eksempel ikke tilgjengelig da de norske versjonene av VOST og PALPA ble laget. Eventuelle avvik mellom hva som er kategorisert som henholdsvis høyfrekvent og lavfrekvent i «Ordforrådet» og i de ulike kartleggingsverktøyene, kan derfor delvis forklares med at vi har brukt ulike tekstkorpora for å anslå bruksfrekvens. I «Ordforrådet» har vi også valgt å ha en tredeling mellom høyfrekvente, middels frekvente og lavfrekvente ord i stedet for en todeling i høy- og lavfrekvente ord, slik det er for eksempel i VOST.

Fonologisk naboskapstetthet

Et ords fonologiske naboskap består av alle andre ord som skiller seg lydlig fra det med bare én lyd (ett fonem). 'Katt' er dermed fonologisk nabo med blant annet 'skatt' og 'hatt', men 'skatt' og 'hatt' er ikke naboer med hverandre. I norsk kan ord også skille seg lydlig fra hverandre ved varierende vokallengde (som i 'mate'/'matte') og varierende tonelag (som i 'bønder'/'bønner'). Ord som skiller seg fra hverandre kun ved enten varierende vokallengde eller varierende tonegang, er også fonologiske naboer.

Hvor mange fonologiske naboer et ord har, har vist seg å spille en rolle både når vi skal hente fram ord og si dem, og når vi skal oppfatte og forstå ord vi hører. Når man skal si et ord, er det generelt lettere å komme på eller hente fram et ord som har mange fonologiske naboer, mens tendensen er motsatt når vi skal oppfatte og forstå et ord. Effekten av fonologisk naboskap og billedlighet på produksjon og forståelse av ord i norsk er undersøkt av Ribu (2012).

I «Ordforrådet» er antallet fonologiske naboer basert på det digitale leksikonet *NorCompLex*¹ utviklet ved NTNU i Trondheim. Man kan søke på ord som har mange, noen eller få fonologiske naboer, delt inn på samme måte som for billedlighet, tilegnelsesalder og bruksfrekvens. Det vil si at ord i den øverste fjerdedelen – i praksis ord med 19 eller flere naboer – er kategorisert som ord med mange naboer, mens ord i den nederste fjerdedelen – i praksis ord med 2 eller færre naboer – er kategorisert som ord med få naboer. Resten av ordene hører til i mellomkategorien (noen naboer).

Lydstruktur

I «Ordforrådet» kan man søke på ord som begynner med en frikativ (en konsonantlyd der det er hørbar friksjon, for eksempel *s*-lyden, *skj*-lyden, *kj*-lyden og *f*-lyden), og ord som inneholder en konsonantgruppe. Begge disse egenskapene øker den lydlig kompleksiteten til ordet.

Ordlengde

I «Ordforrådet» kan man søke på ordlengde målt på tre forskjellige måter: i antall bokstaver, i antall lyder (fonemer) og i antall stavelser.

Ordstruktur

I «Ordforrådet» kan man søke på ord som er sammensatte, og ord som er avledet av andre ord. Et sammensatt ord er et ord som består av to eller flere ord som hver for seg kan fungere som selvstendige ord, for eksempel 'spisestue', 'hobbybonde', 'rødflekken' eller 'dagdrømme'. Et avledet ord er et ord som er dannet av et annet ord ved at en eller flere avledningselementer er lagt til rotordet, for eksempel 'venninne', 'kjærlighet', 'ufri', 'beslutte'. Slike avledningselementer (som -inne,

¹ NorCompLex – a computational lexical database of Norwegian. Hosted at and developed by Department of Language and Communication Studies (ISK), NTNU, Trondheim, Norway. Kontakt: lars.hellan@ntnu.no

-lig, -het, u-, be-) kan ikke fungere som selvstendige ord. Sammensetning og avledning øker den strukturelle kompleksiteten til ordet.

Ordklasse

Ordforrådet består som nevnt av 917 substantiver, 509 verb og 225 adjektiver. Man kan søke etter ord med bestemte egenskaper både på tvers av ordklassene og innenfor en bestemt ordklasse. Det finnes også noen søkbare egenskaper som bare gjelder ord innenfor én av ordklassene:

Spesielle egenskaper ved verb

«Ordforrådet» inneholder noen verb som består av flere ord, for eksempel 'trappe ned' og 'gjerde inn'. Man kan velge om søket skal inkludere eller ekskludere disse, eller man kan velge å søke etter bare slike verb. Søket kan også avgrenses etter transitivitet. Man kan søke etter verb som ikke tar objekt, verb som tar direkte objekt, verb som tar både indirekte og direkte objekt, eller verb som har vekslende transitivitet. Dessuten kan man søke etter verb som har et bestemt antall obligatoriske setningsledd knyttet til seg, for eksempel verb som bare tar subjekt, eller verb som tar subjekt og enten objekt eller adverbial.

Spesielle egenskaper ved substantiver

I «Ordforrådet» kan man velge å søke etter kun tellelige substantiver eller kun massesubstantiver. 'Hund' og 'spade' er eksempler på tellelige substantiver, mens 'smør' og 'kaffe' er massesubstantiver. En del substantiver brukes både om en masse ('vann') og om en tellelig enhet av denne massen ('et vann'). Man kan også søke etter substantiver som har et bestemt genus (grammatisk kjønn). Man kan søke etter hankjønnsord ('bil'), hunkjønnsord ('bok') og intetkjønnsord ('hus'). Genusinndelingen i «Ordforrådet» er primært basert på *Bokmålsordboka* (www.bokmalsordboka.uio.no/).

HVA KAN MAN BRUKE «ORDFORRÅDET» TIL?

Målet med «Ordforrådet» er at denne leksikalske databasen skal bli et nyttig verktøy for praktikere – i denne sammenheng først og fremst logopedier – og for studenter og forskere innenfor logopedi, språkvitenskap og psykologi. En logoped kan for eksempel ønske å arbeide systematisk med visse typer ord, slik som høyfrekvente verb, lavbilledlige substantiver eller ord med mange

fonologiske naboer. Ved hjelp av «Ordforrådet» vil han eller hun da lettere kunne finne fram til relevante ord som kan være utgangspunkt for ulike typer oppgaver. Siden ordene i «Ordforrådet» for en stor del er hentet fra eksisterende kartleggingsverktøy (CDI, PALPA, VOST m.fl.), kan databasen også brukes til en grundigere analyse av resultater fra disse kartleggingsverktøyene.

Det er imidlertid viktig å huske på at mange av opplysningene i «Ordforrådet» gjenspeiler et gjennomsnitt av hva mange språkbrukere mener om de enkelte ordene. For eksempel er substantiver som 'afasi' og 'bevis' kategorisert som lavbilledlige, fordi gjennomsnittet av billedlighetsrangeringene for disse ordene var lavt. Og for de aller fleste språkbrukere stemmer nok denne kategoriseringen, men vi vil selvfølgelig alltid kunne møte enkeltindivider som har et tydeligere mentalt bilde av hva disse ordene viser til. For eksempel er det ikke utenkelig at en afasirammert person eller en som arbeider med afasirammede vil rangere ordet 'afasi' høyere på en billedlighetsskala enn gjennomsnittet i vår billedlighetsstudie. Tilsvarende kan det tenkes at ordet 'bevis' er mer billedlig for politifolk og jurister enn for andre. Dette gjelder også for subjektiv tilegnelsesalder og bruksfrekvens. I arbeid med enkeltindivider må man alltid ta den enkeltes erfaringsbakgrunn i betraktning.

Studenter og forskere kan også ha nytte av «Ordforrådet», for eksempel hvis målet er å finne ut om noen typer ord er vanskeligere å produsere eller forstå enn andre. Da trenger man et arsenal av ord å velge fra, og man trenger kunnskap om ulike egenskaper ved ordene.

«Ordforrådet» er nyskapende på flere måter. For det første er en stor del av opplysningene om egenskaper ved ordene ikke tidligere kartlagt for norsk. For det andre er det uvanlig å finne et så stort sett av opplysninger på ett brett – det er helt nytt for norsk, men også svært sjeldent i internasjonal sammenheng. Og endelig er databasen tilrettelagt for søk på en slik måte at den skal være lett tilgjengelig for så vel studenter og forskere som logopedier.²

² Vi vil gjerne takke studenter og kollegaer fra ILN og Statped sørøst, fagavdeling språk/tale som velvillig deltok i en brukerundersøkelse av «Ordforrådet» for nettstedet ble lansert. Vi fikk mange nyttige tilbakemeldinger og gjorde noen endringer som vi håper forbedret grensesnittet ytterligere.

Selv om vi stadig får mer kunnskap både om språk og språkbruk og om hva som er hensiktsmessig og mindre hensiktsmessig i logopedisk praksis, er det mange ubesvarte spørsmål. Vi håper at «Ordforrådet» kan bli en

nyttig ressurs som kan være med på å bidra til en videreutvikling av kunnskapen vår om det mentale leksikonet, om språkbruk og om tilegnelse og rehabilitering av språk.

Referanser

- Aitchison, J. (2003). *Words in the mind. An introduction to the mental lexicon*. 3rd edition. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Bastiaanse, R., Lind, M., Moen, I. & Simonsen, H.G. (2006). *Verb- og setningstesten (VOST)*. Oslo: Novus.
- Ecke, P. (2009). The tip-of-the-tongue phenomenon as a window on (bilingual) lexical retrieval. Pavlenko, A. (red.) *The bilingual mental lexicon. Interdisciplinary approaches*. Bristol: Multilingual Matters (185-208).
- Guevara, E. (2010). NoWaC: A large web-based corpus for Norwegian. In *Proceedings of the NAACL HLT 2010 6th web as corpus workshop*, Los Angeles, California, June 2010 (pp. 1–7). Association for Computational Linguistics. <http://www.rekstlab.uio.no/nowac/>
- Kay, J., Lesser, R., & Coltheart, M. (2009). *Psykolingvistisk kartlegging av språkprosessering hos afasirammede (PALPA)*. (Bredtvet kompetansesenter, Logopedtjenesten Helse-Bergen, Statped Vest & Øverbry kompetansesenter, overs.). Oslo: Novus.
- Kristoffersen, K.E. & Simonsen, H.G. (2012). *Tidlig språkutvikling hos norske barn. MacArthur-Bates foreldre rapport for kommunikativ utvikling*. Oslo: Novus.
- Kristoffersen, K.E., Simonsen, H.G., Eiesland, E.A. & Henriksen, L.Y. (2012). Utvikling og variasjon i kommunikative ferdigheter hos barn som lærer norsk – en CDI-basert studie. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 58, 1 (34–43).
- Korpjääko-Huuhka, A.-M. & Lind, M. (2012). The impact of aphasia on textual coherence: Evidence from two typologically different languages. *Journal of Interactional Research in Communication Disorders*, 3, 1 (47-70).
- Laine, M. & Martin, N. (2006). *Anomia. Theoretical and clinical aspects*. Hove: Psychology Press.
- Lind, M., Kristoffersen, K.E., Moen, I. & Simonsen, H.G. (2009). Semi-spontaneous oral text production: measurements in clinical practice. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 23 (872-886).
- Paivio, A., Yuille, J.C. & Madigan, S.A. (1968). Concreteness, imagery, and meaningfulness values for 925 nouns. *Journal of Experimental Psychology*, 76, 1 (1-25).
- Ragnarsdóttir, H., Simonsen, H. G. & Plunkett, K. (1999). The acquisition of past tense morphology in Icelandic and Norwegian children: an experimental study. *Journal of Child Language*, 26, (577–618).
- Ribu, I.S.B. (2012). An image is worth a thousand sounds? On imageability and phonological neighborhood density effects in speech processing. Masteroppgave, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO.
- Simonsen, H.G., Lind, M., Hansen, P., Holm, E. & Mevik, B.-H. (2013). Imageability of Norwegian nouns, verbs and adjectives in a cross-linguistic perspective. *Clinical Linguistics & Phonetics*. DOI:10.3109/02699206.2012.752527

Annonse – Pedverket kompetanse

NORSK LOGOPEDLAGS SMÅSKRIFTSERIE

Bestilling på Internett: www.norsklogopedlag.no

Tidligere utgivelser:

- Nr. 1 Stemme og stemmevansker hos voksne
- Nr. 2 Kommunikasjonsvansker ved høyresidige hjerneskader
- Nr. 3 Svelgevansker hos voksne
- Nr. 4 Forebygging av barneheshet
- Nr. 5 Dysleksi
- Nr. 6 Stammer og andre taleflytvansker hos barn
- Nr. 7 Språkvansker hos minoritetsspråklige barn, unge og voksne
- Nr. 8 Leppe-kjeve-ganespalte
- Nr. 9 Løpsk tale
- Nr. 10 Funksjonell kommunikasjon og afasi

Småskrift som kommer snart er:

- Nr. 11 Lydutvikling i spedbarnsalderen

Småskrifter som er under utarbeidelse/planlegging er:

- Svelgevansker hos barn
- Lytte-tale og CI
- Språkvansker hos barn.

Taltjänst

– tolkservice för personer med funktionsnedsättning som rör röst, tal eller språk

Denne artikkelen ble først publisert i Tal & Språk, Nr 2, 2012, Tidsskrift for Svensk Förening for Foniatri og Logopedi. Gjengitt med tillatelse.

Ylva Segnestam
leg logoped,
Redaktör Tal & Språk

E-post:
ylva.segnestam@gmail.com

Foto: Mats Segnestam

En dag i början av mars träffar jag Lena Norberg och Tom Ek, som är två av fyra tolkar vid Taltjänst i Stockholms län. Deras kontor ligger på sjunde våningen på Rosenlunds sjukhus, i nära anslutning till ett hjärnskadecenter och ett datatek för barn. Det är en strålende klar, solig, lite kylig dag och från taltjänst-tolkarnas kontorsfönster är det en vidunderlig utsikt över stora delar av Stockholm.

Taltjänst i Stockholms län startade inte som projekt, som i en del andra landsting, utan permanentades direkt 1993. Det finns för närvarande tio taltjänster i landet. Lena och Tom säger att det ibland kommer till någon taltjänstverksamhet ibland försvinner det någon. Taltjänst är kostnadsfri för klienterna och ingen remiss krävs. Tolkarna har tystnadsplikt. Att använda taltjänst-tolk ger en möjlighet för personer med funktionsnedsättningar som rör röst, tal eller språk att få delaktighet och ökad självständighet i samhället.

I tio av Sveriges 20 landsting finns Taltjänst

Trots att Landstingsförbundet och Socialdepartementet redan 1989 träffade en överenskommelse om att Taltjänst skulle inrättas i hela Sverige saknas tjänsten fortfarande i hälften av landstingen. Initialt avsattes till och med särskilda medel för det. Av den planerade successiva utbyggnaden av en Taltjänst i varje landsting

för personer med röst-, tal- och språkstörningar har det inte blivit mer än «halvdant».

Två taltjänsttolkar

Lena Norberg är psykolog, teckenspråkskunnig, och har av och till arbetat på Taltjänst i Stockholm sedan 1994. Hon arbetade redan under 1980-talet med den logoped som var med och startade det första taltjänstprojektet i Uppsala läns landsting.

Tom Ek är logoped, relativt nyutbildad, och arbetar sedan sju månader som taltjänsttolk efter att ha varit anställd vid ett habiliteringscenter i Stockholmstrakten.

Utbildning till taltjänsttolk

Alla som börjar jobba som taltjänsttolk har erfarenhet och bakgrundskunskap om funktionsnedsättningar som gäller kommunikation men det finns ingen regelbunden, organiserad utbildning till taltjänsttolk. En kurs som taltjänsttolkar själva har stått för har nyligen avslutats. Den omfattade sex kurstillfällen à två dagar. Såvitt Lena och Tom vet planeras för närvarande ingen ytterligare kurs. Däremot samlas taltjänsttolkarna i landet till en tvådagarskonferens varje år. Då kan det vara program med externa föreläsare men också mycket diskussioner. «Det arrangeras också regionala möten regelbundet för taltjänster i närområdet och dessutom har Taltjänst i

Stockholms län yrkesträffar en gång per månad och då brukar det vara livliga diskussioner om aktuella frågor,» tillägger Lena och Tom.

Åldersgräns – varför det?

För klienter i Stockholms län är den nedre gränsen 18 år. Varför det? frågar jag Lena och Tom. «Vi vill ha klienter som är myndiga och som själva kan stå för sina handlingar» svarar de. «Det är dessutom mycket ovanligt med yngre klienter. Över 30 – då ökar antalet sökande. Det är ett stort underlag vuxna i Stockholms län», fortsätter de. «Dessutom jobbar vi nära hjärnskade-centret vilket kan spela viss roll för vilka klienter vi får. Men det pågår faktiskt diskussioner om att sänka åldersgränsen inom vissa taltjänster, så vi får se vad som händer».

Klienterna – vilka är det?

«Som grund ska våra klienter ha kommunikativa svårigheter på grund av funktionsnedsättningar inom områdena röst, tal och språk. Diagnoser har ingen betydelse, det vill säga är inget krav för Taltjänst, det är klientens behov av taltjänstolk i kontakter med exempelvis vård, myndigheter, organisationer och föreningar som avgör. Om en person till exempel bara har minnesproblematik eller om någon har förvaltare kan Taltjänst neka tolkservice», talar Lena och Tom om. De fortsätter: «Vi för inga journaler och läser inte heller journaler men kan självklart ta del av journaler om en klient önskar och godkänner detta inför ett möte till exempel».

Personer med afasi respektive cp-skada är i dagsläget de största grupperna som anlitar Taltjänst i Stockholms län. Det kommer också klienter med neurologiska sjukdomar, som kan ha svag röst och talsvårigheter. Personer med stamning har självklart rätt att använda sig av Taltjänst men det verkar inte finnas något intresse från den gruppen. Laryngektomerade kan söka tolkservice, exempelvis skrivstöd, då de måste koncentrera sig så mycket på att själva tala att de inte kan lyssna och minnas vad som sagts på ett möte.

«Taltjänst har begränsade resurser och måste därför ha

Taltjänsttolkar.

en prioriteringsordning», framhåller Lena och Tom. De nämner att gruppen med enbart läs- och skrivsvårigheter inte bedöms ha samma behov som till exempel en person med afasi. Under en period hade Taltjänst drop-in ett par timmar per vecka för läs- och skrivgruppen men numera kan maximalt en timme per vecka bokas i slutet av veckan före önskad tolktid.

Hur många ärenden och hur många klienter?

«Det är cirka 90 klienter inskrivna, varav 60 är aktiva. Vi har många klienter som har använt taltjänstolk under många år. Under förra året hade vi ungefär 1600 ärenden men då var vi bara tre tolkar» nämner Lena och fortsätter: «Det är alltid två taltjänsttolkar närvarande vid domstolsärenden.» «Vi har möjlighet att anlita frilanstolk när vi inte har resurser nog», tillägger Tom.

Taltjänsttolkarna har ingen jourverksamhet som teckenspråkstolkarna; «Det har inte funnits något behov av det», tillägger Lena och Tom.

Klienterna har möjlighet att få taltjänsttolkning 2-2,5 timmar vid två tillfällen per vecka. «Det finns naturligtvis ärenden som tar mycket längre tid». Lena berättar: «En klient helt utan tal som använde Bliss och bokstavstavla gick på en kurs som handlade om hur det är att ha assistent. Det blev ett mycket omfattande uppdrag». Hon fortsätter: «Vid ett tillfälle hjälpte jag till att

strukturera föreläsningar som stöd för uppsatsskrivande – det tog också lång tid i anspråk. Men det är undantag».

Hjälpmedel

Jag undrar om det mer allmänna bruket av tekniska hjälpmedel har påverkat antalet klienter som söker Taltjänst men det förnekar både Lena och Tom. «Det är ju många äldre, 70+, med afasi som har behov av taltjänsttolk och dessa är inte alls vana vid att använda tekniska hjälpmedel. Nu för tiden kommer det allt yngre med afasi efter stroke till oss. Gruppen klienter i åldrarna 40-60 år har ökat de senaste åren och de är datorvana på ett helt annat sätt än de äldre klienterna. Vår erfarenhet är dock att även personer med god datorvana får problem med att hantera datorn efter sin hjärnskada. Det är ovanligt att de som söker taltjänsttolk jobbar, även om de är yngre. De klienter som har behov av läs- eller skrivstöd på grund av dyslexi har oftast jobb. Våra klienter med cp-skada är i allmänhet mer vana vid hjälpmedel».

Taltjänst kan ge så kallad omvärldstolkning, de kan till exempel hjälpa sina klienter med att hitta till hjälpmedel och förskrivare, dock inte prova ut dem.

Språkstörning och Taltjänst

På Taltjänst i Stockholm finns det inget aktuellt ärende som gäller språkstörning, det vill säga medfödd språkstörning, den grupp av barn och ungdomar som många av oss i SFFL jobbar med, som växer upp med kvarstående språkliga svårigheter. «Taltjänst har aldrig haft någon klient med den bakgrunden, märkligt nog,» säger Lena. «Hur ska vi nå dem?» frågar sig både Lena och Tom. «Det måste vi diskutera på nästa yrkesträff. Det är självklart att dessa personer skulle kunna få taltjänsttolk. Vi vill verkligen komma i kontakt med den gruppen».

Kognitivt stöd – vad innebär det?

På hemsidan står det att Taltjänst i Stockholms län erbjuder kognitivt stöd förutom talstöd, läs- och skrivstöd samt telefonstöd. Jag ber Lena och Tom att berätta mera om vad det innebär. «Egentligen är det språkligt-kognitivt stöd», säger Tom. «Det kan vara

tolkning utan tredje part närvarande. Vi förenklar språk, bilsätter texter, talar in texter, förbereder respektive sammanfattar och förklarar möten, förenklar bruksanvisningar och kan på klientens uppmaning påminna om talhastighet till exempel vid läkarbesök». Således skulle allt detta passa även personer med språkstörning.

«Hur kan vi få kontakt med dem som inte känner till oss taltjänsttolkar men behöver oss, exempelvis gruppen vuxna med språkstörning?» frågar sig Lena och Tom avslutningsvis. «Det är med all säkerhet ett stort mörkertal – vart tar de vägen? – de som gått i språkklasser under skoltiden, kanske i specialgymnasier. Det måste finnas många av dessa som skulle kunna ha nytta av Taltjänst!» (I Afasinytt 1/2012 skriver en förälder om sin 19-årige son med grav språkstörning som fått kontakt med Taltjänst i deras Landsting.

I tio av Sveriges 20 landsting finns Taltjänst – varför inte i alla?

För mera fakta om Taltjänst – historik och nuvarande verksamheter – och för att möjligen ana något svar på frågan ovan, läs gärna:

Taltjänst, Västra Götalandsregionen (2010-06-07)

Taltjänst – Beskrivning av verksamheten (2011-01-21) utarbetat av taltjänsttolkar under en utbildning på Nordiska folkhögskolan 2010-2011 och tag gärna del av en debatt om Taltjänst i riksdagen: Interpellation 2004/05:548 mellan Elina Linna (V) och dåvarande socialminister Berit Andnor (S) samt Motion 2005/06:So332

Samtliga dokument kan sökas på Internet.

Aphasia and participation in life

2-4 maj 2013 i Göteborg

Huvudtalare:

- ⊙ Professor Nick Miller, Newcastle University
- ⊙ Professor Claire Penn, Univ. of Witwatersrand
- ⊙ Professor Mick Perkins, University of Sheffield

Registreringen öppnar den 1 november 2012.
Läs mer på hemsidan. Arrangör: Göteborgs
universitet.

VÄLKOMMEN!

www.nordicaphasia2013.se

4. Nasjonale konferanse om hjerneslag

4. Nasjonale konferanse om hjerneslag ble avholdt 14. og 15. februar. Målgruppen for denne konferansen er helsepersonell som driver med forebygging, behandling eller rehabilitering av hjerneslag. Professor David Russell, som er faglig ansvarlig for konferansen, framhever at ved siden av effektiv akuttbehandling de første kritiske timene etter at et hjerneslag inntrer, er god rehabilitering det viktigste virkemiddelet for å oppnå best mulig funksjonsnivå etter en slik skade. Derfor trengs en arena der de som arbeider med mennesker som rammes av hjerneslag kan samles og få oppdatert kunnskap om hjerneslagsbehandling fra de ulike feltene som er involvert i dette.

Konferansen besto av hele 35 plenumsforedrag som ble presentert i løpet av to hektiske dager. De fleste av dem handlet om den medisinske behandlingen av sykdommen, og tok for seg temaer som forebygging, avdekking og behandling av risikofaktorer og akutt slagbehandling.

En hel sesjon var for eksempel viet atrieflimmer, som er en farlig risikofaktor for hjerneslag. Tilstanden har fått mye oppmerksomhet med «birken-bølgen» de siste årene, men rammer fortsatt først og fremst de eldste, og på grunn av aldring i befolkningen og mer oppmerksam-

het om det, forventer man minst en dobling av registrerte tilfeller innen 2040, kanskje opp mot 200 000 tilfeller.

Vi fikk også en innføring i Norsk luftambulanses framtidsrettede visjoner for å diagnostisere og behandle pasienter så tidlig så mulig, altså allerede i ambulansen på vei til sykehuset.

Det ble også presentert mange aspekter ved akuttbehandlingen av hjerneslag, og det var fascinerende å se for eksempel hvordan en trombektomi (mekanisk fjerning av blodpropp i hjernen) faktisk utføres.

I en tverrfaglig sesjon ble også en sykepleier, en fysioterapeut, en ergoterapeut og en logoped sluppet til for å presentere sine fagområder. Kognitiv svikt og vaskulær demens ble også tatt opp, men uten mye nytt når det gjelder hjelp til denne gruppen. Fysisk aktivitet, mental stimulering og sosiale aktiviteter er det som er mest viktig å tilby disse pasientene. Ellers nevnte foreleseren at begrepet «vaskulær demens» er på vei ut, for å erstattes med «vaskulær kognitiv svikt», fordi kriteriesettene for hvem som skal få denne diagnosen er «alzheimeriserte» og lite funksjonelle. 64 % av dem som får hjerneslag har kognitiv svikt, og 1/3 utvikler demens, så dette er en

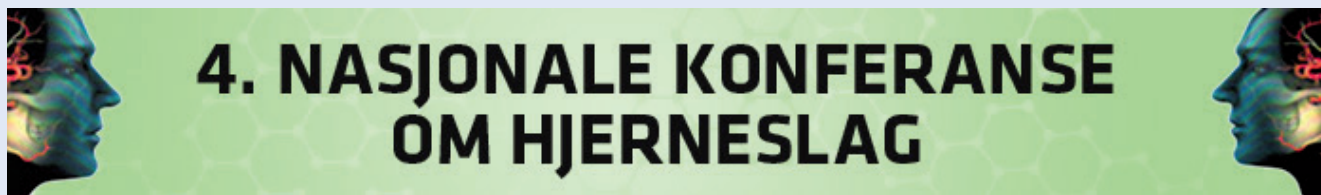

David Russell var faglig ansvarlig for konferansen.

aktuell problemstilling for logopeder som arbeider med hjerneslag.

Forskjellen på hvordan samfunnet ser på hjertesykdom og hjernesykdom ble gjentatte ganger tatt opp. Brystsmerter er for eksempel en blålystilstand, mens «drypp» (transiskemisk angrep (TIA)) ikke er det – til tross for at risikoen for hjerneslag etter TIA er dobbelt så stor som risikoen for hjerteinfarkt etter brystsmerter. Det er fortsatt en stor oppgave å øke kunnskap og oppmerksomhet rundt hjerneslag, både i helsevesenet og på andre samfunnsområder.

Ingvild Røste

LYDLEK

LEKBASERT

De norske språklydene/
språklydkombinasjonene

Nyhet!

Språklydstrening
Artikulasjonstrening
Leseforberedende aktiviteter

5 permer + diverse spillutstyr
m/bl.a. "fiskedam" i plast

• Kop. or. • Kun BM • Samlet pris kr 4000,- + mva

REPETERT LESING

Effektiv lesemetode

Repetert lesing ABC
1. og 2. trinn

Repetert lesing 1-3
3. og 4. trinn

Repetert lesing 4-6
5.-7. trinn

Oppgavemiks.
Artikler 1-6

72 artikler i 6 hefter
U. trinn, vgs, voksne.

• Kop. or. • BM og NN • Pris kr 400,- pr. hefte
• Dersom digital versjon ønskes, kommer mva. i tillegg.

HISTORIE OG GEOGRAFI

Forenklet opplegg. To nivå

NORGESHISTORIE

- Tre permer
- Kop. or. • Kun BM
- CD m/ elevoppg. PP presentasjoner
- Samlet pris kr 2800,- + mva.

Nyhet!

GEOGRAFI

- Norge og Norden + CD
- Europa + CD
- Verdensdelene + CD
- Kop. or. • Kun BM
- CD m/ elevoppg. PP presentasjoner
- Kr 600,- pr. perm inkl. CD + mva.

JEG VIL LÆRE Å REGNE 1-5

Begynneropplæringen i matematikk

POPULÆRE BØKER PÅ 1. TRINN

• Kr 50,- pr. bok. • A5 format • BM og NN

ARBEID MED ORD

Tlf: 38033002 - www.arbeidmedord.no

Presentasjon av ph.d. prosjekter

Logopedi i Norge har hatt et rykte om at det forskes for lite på høyere nivå. Derfor vil vi gjerne synliggjøre noe av det stadig økende mangfold av doktorgradsprojekter som gjennomføres og forskes på av logopeder og tilknyttede fagområder. På denne siden vil vi derfor fortløpende presentere doktorgradsstudenter. Holder du på med forskning på doktorgradsnivå eller kjenner en logoped som gjør det – ta gjerne kontakt med redaksjonen.

Navn: Marianne Klem

E-postadresse: *marianne.klem@isp.uio.no*

Cand.ed

Institutt for Spesialpedagogikk, Utdanningsvitenskapelig fakultet, UiO

Avsluttes 2013

Screening av førskolebarns språk

Tidlig identifisering av språkvansker er utfordrende av mange ulike årsaker. Noen av disse vanskelighetene er knyttet til at barn i førskolealder er i stor utvikling og det kan være problematisk å fastslå hva som er en vedvarende vanske og hva som er en forbigående forsinkelse ved et tidlig tidspunkt.

Utgangspunktet for mitt doktorgradsarbeid var innføringen av systematisk språkkartlegging ved hjelp av SPRÅK4 (Horn & Dalin, 2008) på helsestasjonens 4-årskonsultasjon. Hensikten med å bruke SPRÅK4 på helsestasjonen er å systematisere helsesøsters arbeid med å oppdage barn som strever med sin språktilegnelse (Horn & Dalin, 2008).

Formålet med mitt prosjekt er å bidra til økt kunnskap rundt sentrale aspekter ved kartlegging av språk, identifisering av språkvansker og forhold som kan assosieres med mer vedvarende språkvansker versus forbigående forsinkelser, samt belyse kvaliteter ved språkkartleggingsverktøy. Dette gjøres på grunnlag av longitudinelle språkdata, hvor vi har fulgt 4 åringer som har gjennomført SPRÅK4 på helsestasjonen til de begynner på skolen.

Avhandlingen vil være artikkelbasert og omfatter temaene:

- Validering av kartleggingsverktøyet SPRÅK4
- Dimensjonalitet i 4-åringers språk
- Forsinket språkutvikling versus språkvansker: Longitudinelle perspektiv
- Setningsminne som mål på språklige ferdigheter

Prosjektet inngår i forskergruppen Child Language & Learning ved ISP.

Veiledere: Bente E. Hagvtet, Institutt for Spesialpedagogikk
Charles Hulme, University College London/Institutt for Spesialpedagogikk

Referanse: Horn & Dalin (2008): Språk 4: Brukerveiledning (Revidert utgave). Bergen: Designtrykkeriet.

Statped er blitt en nasjonal etat

1. januar 2013 gikk elleve spesialpedagogiske sentre sammen til å bli ett Statped. Disse sentrene er: Huseby, Bredtvet, Torshov, Skådalen, Øverby, Nedre Gausen, Sørlandet kompetansesenter, Tambartun, Møller-Trøndelag, Statped vest og Statped nord.

Statped er nå en nasjonal etat underlagt Utdanningsdirektoratet. Etaten er inndelt i fire regioner og er ledet av et hovedkontor i Oslo. Søknad om Statpeds tjenester går fra 1. januar 2013 via de fire regionene Statped nord, Statped midt, Statped vest og Statped sørøst.

Statpeds tjenester

Statped gir spesialpedagogiske støttetjenester til kommuner og fylkeskommuner. - Målet er å bidra til at barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov får god og tilrettelagt opplæring og et tilfredsstillende læringsutbytte som fører til mestring, sier Tone Mørk, Statpeds direktør (bildet).

Lik tilgang til tjenestene

Omstillingen av Statped er en kvalitetsreform og skal sikre brukerne likeverdig tilgang til Statpeds tjenester uavhengig av hvor i landet de bor. Alle Statpeds fire

Tone Mørk, Statpeds direktør.

regioner vil kunne tilby tjenester på samtlige av Statpeds seks fagområder syn, hørsel, språk/tale, ervervet hjerne-skade, sammensatte lærevansker og døvblindhet

- For å sikre at Statped utvikles til en etat som er tilpasset brukernes behov, vil Statped etablere et nært samarbeid med brukerorganisasjonene. Statped definerer alle barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov som brukere, sier direktør Tone Mørk.

Mer informasjon på www.statped.no

Tekst: Seniorrådgiver kommunikasjon, Marit Helene Meyer, Statped.

Foto: Jannecke Sanne Normann

KJENNER DU MYOTOPIA?

Har du lyst, så bli med til fantasilandet hvor munnmotorikken bor!

Munnmotoriske leker med fargestrålende fantasifisk, summende bier, hoppende frosker og en sjiraff som savner sine fargede flekker. Spillene er inndelt i sugeøvelser, pusteøvelser og leppe-/tungeøvelser. De trener dessuten øye-hånd koordinasjonen. Norsk veiledning.

Nok 698,-

Mer informasjon og bestilling på

www.spf-norge.com

Special-pædagogisk forlag · Birk Centerpark 32 · DK-7400 Herning · Tlf +45 9712 8433 · ekspedition@spf-herning.dk
Kundetjeneste Norge: Info Vest forlag · Hetlandsgt 12 · 4340 Bryne

Redaksjonen i Logopeden vil i spalten «Skattekisten» snakke med logopeder med ekstra lang fartstid - for om mulig å få fram og videreformidle den enorme mengde logopedisk erfaring de besitter. Redaksjonen tar i mot tips på logopeder som er aktuelle for spalten. Erfarne logopeder kan gjerne ta kontakt selv.

**Ingjerd
Haukeland**

Ingjerd Haukeland har en lang og aktiv yrkeskarriere å fortelle om, med et særlig engasjement for personer med afasi. Men det var likevel ikke det hun begynte med. – Jeg arbeidet først i barnepsykiatrien, blant annet med utredning av barn med hjerneskader. Der samarbeidet jeg med en logoped, og så hvor viktig sammenhengen mellom språk og atferd var. Jeg fikk lyst til å lære mer om språk, og tok logopedutdanningen i Bergen 1988. Planen var å gå tilbake til barnepsykiatrien, forteller Ingjerd.

Men slik ble det ikke. Hun fikk tilbud om å begynne i en nyopprettet avdeling for voksenlogopedi under Sykehusundervisningen i Bergen, lokalisert på Haukeland sykehus. Siden har avdelingen skiftet navn og tilhørighet, men Ingjerd er blitt værende. – I begynnelsen var vi kommunalt ansatte, og kunne i noen tilfeller følge opp de samme personene i 1-2 år. Det var både spennende og givende å bli kjent med afasirammede og inspirerende å se når de kom seg, sier hun entusiastisk. Logopedtjenesten, som er avdelingens navn i dag, har i alle år hatt kartlegging og igangsetting av tiltak for mennesker med ervervede språk- og talevansker som hovedoppgave. Vi har formidlet viktigheten av å komme i gang allerede i akuttfase, og det er flott å se at logopedtjeneste er blitt en selvfølgelig del av tilbudet til denne pasientgruppen ved sykehusene i Bergen.

De siste 10 årene har hun vært leder for Logopedtjenesten, og fungerte i stillingen en del før det. Nå er hun fylt 70, og skal gå av i løpet av våren, og sykehuset må gjøre en jobb for å finne en verdig etterfølger i stillingen. – Jeg skal gå av i april, og noen av kollegene mine lurte på om det var en aprilspøk, forteller hun. – Men jeg vil svært gjerne ha en dyktig etterfølger på plass før jeg slutter.

Det blir ikke bare enkelt å følge opp den innsatsen Ingjerd har gjort for afasisaken, men så er det heller ikke bare gjen-

nom jobben sin hun har stått på. – Jeg ble med i styret i Afasiforeningen for Bergen og omegn, og ble etter hvert leder av Afasiforbundet i Norge, et verv jeg hadde i åtte år. Jeg har vært spesielt engasjert i at afasirammede skal få oppfylt sine rettigheter til rehabilitering, og ville ha mulighet til å jobbe interessepolitisk med dette, forklarer hun.

Hun har fått spørsmål om hvordan de har klart å få til et såpass godt logopedtilbud til voksne i Bergen og omegn. Da forklarer hun at de hele tiden bevisst har jobbet for å synliggjøre behovet, ved å sende meldinger om logopedbehov til kommunene, igjen og igjen, selv om de visste at det ikke fantes noe tilbud der. Og det har ført fram i mange tilfeller. Nye stillinger er blitt opprettet i flere kommuner. Som mange andre logopeder, har også Ingjerd støtt på problemene med å plassere ansvar for denne hjelpen. – Utdanningsdirektoratet erkjenner at retten til ny opplæring etter sykdom eller skade er hjemlet i Opplæringsloven, men skjeller mellom «undervisning» og «behandling» og understreker at dersom tiltakene er behandling hører det ikke til i skolesystemet. Men de unnlater å definere hva som er behandling og hva som er undervisning, og da åpnes muligheten for å lage egne definisjoner og fraskrive seg ansvar. Vi gjør jo det samme med brukerne uansett om vi kaller det ene eller andre. Dette har ført til at vi har måttet være nøye med begrepene og brukt «riktig betegnelse» ut fra den sammenheng vi sto i, sier hun oppgitt.

Fra 1992 var logopedene på sykehuset ansatt i fylkeskommunen, som ønsket å skyve fra seg ansvar for gruppen, og Ingjerd har brukt mye tid på å argumentere for at det de holdt på med var undervisning. Et kompromiss de fikk til, var å definere rehabilitering som undervisning, mens det som skjer i den akutte fasen ble kalt behandling.

I fjor feiret Logopedtjenesten 25-årsjubileum. Den har endret tilhørighet flere ganger, og er siden 2007 blitt en egen avdeling i sykehuset. – Vi var skeptiske til den endringen, og redde for å forsvinne i det store sykehuset. Men egentlig var det en lykke at vi havnet der. Sykehuset skjønner hva vi driver med, og ser hvor viktige vi er. Det har de for så vidt

gjort helt siden vi hørte til fylkeskommunen, men nå blir vi tatt med på alt. Sykehuset har ikke antydning nedskjæringer av våre stillinger, tvert i mot har vi fått tilført noe mer ressurser. Og det er deilig å ikke måtte veie sine ord hele tida, det er ikke så farlig om jeg skulle komme til å bruke et ord som behandling. Jeg er mer og mer overbevist om at logopediske tiltak til akkurat disse gruppene, voksne som trenger rehabilitering på grunn av sykdom og skade, hører til under helse, og at den logopediske virksomheten passer sammen med det andre tverrfaglige arbeidet som utføres der.

– Vi får henvisninger fra alle avdelinger, og selv om det nå utføres actilyse på flere og flere pasienter, får vi like mange henvist som før. De er svært flinke til å henvise pasienter for en sjekk hvis det var tegn til afasi eller andre «logopediske utfall» ved innkomst, selv om vanskene tilsynelatende er helt borte etter behandlingen. Det gjør at de med de helt lette vanskene ikke så lett går under radaren.

Intervjuobjektene i Skattekisten blir som regel spurt om hva de synes de har lyktes best med faglig. Ingjerd trekker fram det at hun har kunnet være med på å påvirke feltet på systemnivå. Hun har også fått mulighet til å bygge opp ganske bred kompetanse innen afasifeltet, og har opplevd å lyktes med behandlingen i mange tilfeller. Hun opplever at hennes erfaring blir verdsett av nyansatte som får veiledning av henne. –Jeg koser meg når jeg får jobbe litt klinisk, forteller hun. De har ansatt flere logopeder fra den relativt nye logopedutdanningen i Bergen. – Vi har vært heldige å ansette flinke folk, vi ser at de har mye teoretisk kunnskap med seg fra studiet, og ikke minst er de flinke til å søke og finne fram til den kunnskapen de trenger i sitt daglige arbeid. De er også flinke til å bruke logopedene med mer klinisk erfaring. Jeg får stadig telefoner med faglige spørsmål fra de nyansatte, forteller hun. – Siste gang vi hadde en stilling utlyst var det 12 søkere. Det er hyggelig at det virker som om folk ønsker å jobbe hos oss!

Logopedtjenesten på Haukeland er også opptatt av å prioritere fagutvikling. I samarbeid med Afasiforbundet, og finansiert av Extrastiftelsen, har de blant annet hatt et stort dysfagiprojekt. De laget informasjonsmateriell om dysfagi og holdt kurs for ansatte på sykehjem. – Det skulle vi gjerne kunne fortsatt med, slik kunnskap er ferskvare, sier Ingjerd.

Et annet utviklingsarbeid er kartleggingsmaterialet Haukeland Afasi Screening Test (HAST). – Vi hadde alle

våre egne prøver og oppgaver som vi gikk rundt på sykehuset med. Noe var hentet fra tester som allerede finnes, som Aker-modellen, mens noe var oppgaver vi hadde vi laget selv, og som vi hadde erfart var gode til å avdekke afasi og tilgrensende vansker. Vi fant ut at vi skulle samle disse oppgavene, systematisere dem og gi dem ut i en praktisk perm, forteller Ingjerd. Det var Tone Sandmo og Synneve Stoller som sto for utgivelsen sammen med Ingjerd. – Det er hyggelig at det blir såpass mye brukt, og ikke bare i akuttfasen, sier hun. – Det er nok særlig de oppgavene som avdekker de letteste vanskene de fleste har savnet i den kliniske hverdagen. Noe som hadde vært en viktig fortsettelse av dette arbeidet, var å få en eller annen form for standardisering av oppgavene. Nå foreligger de som kliniske prøver ut fra vår erfaring og kompetanse.

– Ellers har jeg sett på det som en viktig del av lederansvaret å legge til rette for at medarbeiderne kan utvikle seg faglig. Vi har faglig forum hver uke, der vi diskuterer kasus eller får inn eksterne forelesere som for eksempel synspedagog eller leger. Forumet vårt nyttes også til debrifing, det er godt å kunne snakke med kollegene om sterke inntrykk og andre ting man har opplevd. Vi er ni logopeder fordelt på forskjellige avdelinger, blant annet en som har et spesielt samarbeid med øre-nese-hals-avd. og har kunnet spesialisere seg på stemme, og det er nyttig å kunne samles i blant.

Når vi spør om spesielle utfordringer i arbeidet, trekker Ingjerd igjen fram de fagpolitiske problemstillingene som handler om å overbevise opplæringsansvarlige i kommunene om at de har ansvar for personer med afasi. De mangler ofte kunnskap om vansken, og begrunner noen ganger manglende tilbud økonomisk. Det oppleves som en ansvarsfraskrivelse. Som leder for logopedtjenesten på sykehuset følte hun et ansvar for å presse på for å få kommunen til å se dette ansvaret og å skaffe brukerne den hjelpen de har rett på. – Og da er det ikke nok å bare få ett eller annet tilbud. Det må være nok hjelp, raskt nok, og det skal utføres av logoped! sier hun bestemt.

Som leder av Afasiforbundet hadde hun anledning til å være mer krass fagpolitisk. Men også i dette vervet hadde hun nytte av sin faglige bakgrunn. Da det ble utarbeidet en nasjonal faglig retningslinje for behandling og rehabilitering ved hjerneslag, satt Ingjerd i arbeidsgruppen som utarbeidet kapitlet om rehabilitering. – Jeg var med som brukerrepresentant, men det endte med at jeg også fikk et

faglig ansvar, ettersom ingen andre i gruppen hadde så mye kunnskap om kommunikasjonsvansker.

– Det er klart en utfordring å skille mellom ulike roller og hatter, men jeg prøver å være bevisst på hva jeg kan gjøre når, sier hun.

Når vi ber henne fortelle om utfordringer i det kliniske arbeidet, fremhever hun at det å jobbe med afasirammede er en ny utfordring hver gang. Alle er forskjellige og en blir aldri «utlært afasilogoped». Det er en utfordring å raskt kunne finne balansen mellom utredning og trening: Man må komme i gang og ikke dvele for lenge ved kartleggingen. Men med erfaring ser man hva raskt hva man kan gripe tak i, og det er noe av det mest spennende med dette faget: Når man ser en åpning og tenker «her kan jeg begynne», og så går kartleggingen og tiltakene hånd i hånd.

På spørsmål om hva som er den viktigste oppgaven til en logoped, sier hun at når det gjelder å utøve virksomheten logopedi, handler det om å ivareta den enkelte, å utøve

faget profesjonelt. For å gjøre det må man vedlikeholde kunnskapen, alle har et ansvar for å oppdatere seg. Det faglige er viktigst, vi har ansvar for å utøve praksis med god kvalitet. En annen viktig oppgave, er å gjøre kjent hva logopeder faktisk kan og hva som er våre arbeidsfelt. Å opplyse brukerne om hvilke rettigheter de har, er et tredje viktig punkt hun trekker fram, det dreier seg altså både om det kliniske og om fagpolitisk informasjonsvirksomhet.

Ingjerd er som vi skjønner svært aktiv og engasjert. Blant flere verv er hun nestleder i styret i Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, hun er nestleder i styret til lettlestavisen Klar Tale og er leder for fagutvalget i Afasiforbundet. Det blir mange dagsturer mellom Bergen og Oslo, og det kommer nok til å fortsette lenge etter at Ingjerd sin karriere på sykehuset er avsluttet. – Jeg forbereder meg mentalt på å slutte i jobben, men har fortsatt overskudd til å arbeide med disse temaene som engasjerer meg, avslutter hun.

Ingvild Røste

Kurs i bruk av gester i afasirehabilitering 29. mai 2013

Sunnaas sykehus HF inviterer logopeder til kurs om bruk av gester med afasirammede. Målsettingen med kurset er å informere om og øve på bruk av gester i afasirehabilitering ved å lære grunnleggende prinsipper og øvelser for å kunne anvende disse i eget arbeid. Kurset står i sammenheng med et kurs om bruk av gester som tilbys personer med afasi og deres pårørende 27.mai 2013. Denne kommunikasjonsformen egner seg ikke for alle afasirammede, men er rettet mot følgende målgruppe:

- Forstår mye av det som blir sagt
- Har afasi/taleapraksi med nedsatt taleflyt
- Har ikke så omfattende motorisk apraksi at bruk av håndgester blir for vanskelig
- Har ikke kjente utfordringer med å oppfatte/bruke gester
- Har motivasjon til å lære en supplerende måte å kommunisere på

Kurset er **gratis** og inkluderer lunsj og kaffe/frukt i pausene. Deltakerne må selv sørge for reise og eventuelt opphold.

Kurset holdes på Lærings- og mestringscenter på Sunnaas sykehus 29. mai 2013, kl. 9.15 – 15.15

(avreise med båt fra Aker brygge 08.32, tilbake 16.03).

Kurset er begrenset til 20 logopeder. Påmeldingene vil bli prioritert etter påmeldingstidspunkt, med unntak av logopeder som har en klient som deltar på tilsvarende kurs for afasirammede 27.05., disse logopedene vil bli prioritert. Ved påmelding vennligst angi om du har en klient på det tilsvarende kurset for afasirammede. Påmelding per e-post: sonja.erlenkamp@sunnaas.no innen 1. mai, tilbakemelding vil bli gitt innen 8. mai.

Spørsmål kan rettes til sonja.erlenkamp@sunnaas.no

Vi gleder oss til å treffe dere på kurset!

Sonja Erlenkamp og Liv Stabell Kulø

Prosjektet er støttet av ExtraStiftelsen Helse og Rehabilitering med Extra-midler

Sunnaas sykehus HF

AFASIFORBUNDET I NORGE
- SPRÅKVANSKER ETTER HJERNESKADE

Rogaland Logopedlag

Rogaland regionslag hadde årsmøte på Utstein Kloster hotell fredag 11. og lørdag 12. januar 2013 i et nydelig vintervær. I underkant av 30 medlemmer deltok på kursene som ble arrangert i forbindelse med årsmøtet. Vi pleier å starte midt på dagen med lunsj og fire timers kurs før årsmøtet, tur eller hvil og middag med sosialt samvær om kvelden. Denne fredagen kom Ragnhild Heitmann fra Statped og snakket om løpsk tale. Det var godt å få en oppdatering på et tema de fleste av oss sjelden kommer borti. Flere fikk litt tanker rundt barn de jobber med i forhold til om de kan ha løpsk tale. Ragnhild hadde masse tips og praktiske tiltak i forhold hvordan vi kan kartlegge og ikke minst jobbe med temaet.

Lørdag pleier vi å ha korte foredrag fra egne medlemmer. I år fortalte Kari Hole om språkgruppene de har for førskolebarn i Stavanger PPT. De har både språklydsgrupper og språk/begrepsgrupper. De er to logopeder og har rundt fem barn i gruppa. De har også en stor hånddukke som heter Celina og som er deres viktigste assistent i arbeidet med å engasjere barna.

Brith Stokke Kalheim fra voksenhabiliteringen Lassa ved Stavanger Universitetssykehus fortalte om Hjerneskolene som drives for grupper av voksne med kognitive vansker etter hjerneskadene. Inger Lea og Elsebeth Højsgård viste pedagogiske programmer på iPad. Stadig flere av logopedene i Rogaland får tilgang til iPad som et supplement i jobben sin.

*Inger Lea
Leder for Rogaland Logopedlag*

Assistent Celina.

Ragnhild Heitmann.

Trøndelag Logopedlag

Trøndelag Logopedlag har per dato 125 medlemmer, av disse 88 hovedmedlemmer spredt over 2 fylker.

TLL har de siste årene lagt medlemsmøter til ulike steder i Sør- og Nord-Trøndelag for å få et lokalt preg over arrangementene. I tillegg til faglig innhold har vi også kulturelle innslag, guiding, lokal mat m.m.

Vi har i 2012 holdt 2 medlemsmøter med faglig agenda med forelesere fra egne rekker. Astrid Granhus v/ Sykehuset Levanger holdt foredrag om dysfagi i forkant av årsmøtet som ble holdt ved Logopedisk senter i Trondheim. Ved medlemsmøtet 24. mai i Meldal kommune i Sør-Trøndelag presenterte Aud Høiem Andersen v/ Betania Malvik sin masteroppgave: «Svelgvansker hos slagrammede. En intervjuundersøkelse om utfordringer når det gjelder identitet og sosialt samspill» og Astrid-Tine Bjørviks masteroppgave: «En fortelling blir til: en studie av fireåringers fortellerkompetanse».

Kursarrangement er også blitt en fin tradisjon som er viktig for å holde oss oppdatert faglig. I tillegg til at det gir lokallaget inntekter som medlemmene får nytte av i form av faglig påfyll og kulturelle opplevelser. Vi tar gjerne imot forslag til kurs fra medlemmene ut i fra utfordringer de møter i hverdagen.

Siste år arrangerte vi flotte kurs: CIST: «Constraint induced språkterapi» med Melanie Kirmess 24. september, og psykolog Sunil Loona 24. januar «Om å lære seg norsk som andrespråk og hvordan traumer kan virke inn på språktilegnelsen».

Begge kurs var rettet mot både logopeder og spesialpedagoger.

Fra medlemsmøte i Meldal kommune ved inngangen til Løkken gruve hvor vi fikk omvisning.

Ellers har styret vedtatt å videreføre som permanent ordning en «fadderordning», et prøveprosjekt for nyutdannede logopeder eller andre logopeder som ønsker/har behov for oppfølging/oppfriskning innen et logopedfelt.

På «International Stuttering day» 22. oktober hadde vi stand ved utdanningsinstitusjonene Dronning Mauds Minne og Høyskolen i Sør-Trøndelag.

Den internasjonale Afasidagen 10. oktober ble markert med stand på Trondheim folkebibliotek, St.Olavs Hospital, Øya helsehus og Fys.Med. Lian, hvor både afatikere, pårørende og logopeder deltok.

Alle disse dagene kunne markeres grunnet godt samarbeid mellom ulike opplæringssinstitusjoner, Trondheim og Omegn Afasiforening og medlemmer i TLL.

*Gerd Slaatsveen
For styret i Trøndelag Logopedlag*

Års- og medlemsmøte i Oslo Logopedlag, 2012

24. januar 2013 ble OLLs årsmøte for 2012 gjennomført i Bredtvet sine lokaler. Totalt 14 logopeder var tilstede, hvorav 11 stemmeberettigede medlemmer. Som vanlig ble årsmøtet etterfulgt av et faglig innlegg, i år ved Gitte N. Gjersdal, rådgiver ved Statped sørøst.

Årsmøtet ble åpnet av Oslo Logopedlags leder, Helmine Bratfoss. Hun gikk gjennom lagets årsmelding, som blant annet forteller at styret hadde 8 styremøter i 2012 og behandlet 75 saker. I tillegg arrangerte OLL i fjor 2 fagkvelder og et dagskurs, og alle tre arrangementene hadde svært godt oppmøte.

Årsmøtet fortsatte med en gjennomgang av lagets regnskap for 2012 og budsjett for 2013, begge deler presentert av styrets kasserer Ingeborg Watne. Regnskapet viser at OLL har en god økonomi. Både årsmelding, regnskap og budsjettforslag ble godkjent.

Det var ingen tilmeldte saker til årsmøtet, derfor ble siste post på årsmøteprogrammet valg av styre og valg av medlemmer til valgkomiteen. Begge valgene ble gjennomført ved akklamsjon. Til styret ble Helmine Bratfoss gjenvalg til leder, og Live Günter ble gjenvalgt til styremedlem. Marit Grøndahl Scharning takket av som varamedlem, og Mona Aashamar ble valgt til nytt varamedlem. OLLs nye styre ser slik ut:

Leder: Helmine Bratfoss
Nestleder: Live Günter
Kasserer: Ingeborg Watne
Styremedlem: Irmeli K. Oraviita
Styremedlem: Jannicke Vøyne
Varamedlem: Mona Aashamar

Gitte N. Gjersdal takket av som medlem i valgkomiteen, og Tone Siira ble valgt som nytt medlem. Valgkomiteen består nå av Kristin Rogde og Tone Siira.

Etter valgene var det tid for pause med pizza og sosialt samvær. Logopeder interesserer seg for språk og kommunikasjon på alle plan, og pausen ble godt brukt på dette området.

Kveldens faglige tema

Gitte N. Gjersdal sto for kveldens faglige innhold. Hun snakket om temaet «iPad og barn med språkvansker», og gjennomgikk forskjellige app'er til bruk på iPad og nettbrett. Det er et hav av muligheter hvis man bare vet hva man skal lete etter, og Gjersdal hadde sortert de forskjellige app'ene etter forskjellige logopediske områder. Hun snakket om app'er til bruk i fonologisk trening; blant annet «Se bokstavlyden» som omhandler lyd og artikulasjonssted og «Fonemo» som er et norsk spill hvor man kan trene på forskjellige språklyder. Et annet område hvor det er mange hjelpsomme app'er er begrepsforståelse – her så vi blant annet hvordan program som «kroppen» og «clean up» kan brukes for å jobbe med enkeltbegreper, og «Sort it out» og «What's Different» kan brukes for å jobbe med kategorier.

Gjersdal gjennomgikk mange forskjellige app'er, og oppfordret oss alle til å gjøre oss kjent med de mulighetene som finnes.

Jannicke Vøyne

Engasjement under årsmøte i OLL.

Gitte N. Gjersdal informerer om bruk av iPad og språk.

Sosiale medier og yrkesetikk

Denne gangen er innlegget fra Yrkesetisk råd først og fremst rettet mot de av NLLs medlemmer som bruker sosiale medier aktivt, og for de som vegrer seg og er i tvil om hvorvidt de skal ta skrittet fullt ut og bli medlemmer eller la det være – det virker jo som 'alle' er medlem av ett eller annet nettsamfunn. Går jeg glipp av noe? Er jeg skeptisk og gammeldags? Har jeg tid til å forholde meg til enda et elektronisk medium?

Sosiale medier er en samlebetegnelse for en rekke kommunikasjonsplattformer med forskjellige bruksområder. Sosiale medier skiller seg fra mer tradisjonelle avsenderkontrollerte medier, ved å være mer uformelle og brukerstyrte. Brukerne skaper selv innholdet. Som yrkesutøvere av logopedi og som privatpersoner kan vi derfor oppleve digitale dilemmaer og vår yrkesetikk kan bli utfordret. Vår etiske bevissthet må sitte i ryggraden når vi deltar i ulike sosiale medier. Vi skal selvsagt ikke legge ut noe om våre klienter. Men hva vil vi at våre klienter skal vite om oss?

Som logopeder jobber vi med personer som på en eller annen måte sliter. Hva gjør det med terapeut-klientrelasjonen hvis vi fremstår som bare vellykkede? Vil klienten føle seg mislykket i møte med oss? Hvilken oppfatning av våre empatiske evner vil klienten sitte igjen med?

Slike refleksjoner kan være nyttige å ha tenkt igjennom før vi trykker 'godta' når vi får en venneforespørsel fra en klient. Kanskje skal jeg ignorere invitasjonen, for hvem er egentlig våre 'venner' på nettet? Og har jeg egentlig kontroll over hvem som kan se det jeg legger ut eller kommenterer?

Facebook er det mest kjente og brukte nettsamfunnet, med over 2,5 millioner medlemmer bare her i Norge! Det er primært brukt til formidling av sosial karakter, men mange offentlige og private virksomheter har tatt

mediet i bruk og funnet nye måter å kommunisere med målgruppene sine på. Stadig flere politikere har tatt i bruk sosiale medier og det sies at Barack Obama ble USAs president gjennom sin valgkamp via sosiale medier som Facebook og Twitter. Vår egen statsminister er også en ivrig bruker av sosiale medier. De bruker de sosiale mediene veldig bevisst.

Sosiale medier er ment å nå ut til mange. Det skal være mulig å endre innstillinger i for eksempel Facebook for at kun et begrenset definert antall personer kan se det vi skriver. Slike innstillinger er imidlertid forholdsvis kompliserte, slik at det i realiteten ikke er så lett å skjerme tilgangen. Ofte tar vi oss ikke bryet med å lære oss dette. Og vi tenker ofte ikke over det når vi sitter der alene foran datamaskinen, at informasjonen vi sender går verden rundt på noen få nano-sekunder.

Vi flytter våre grenser raskere enn vi tenker over. Hvem av oss var ikke skeptiske til å handle varer på nettet for bare noen få år siden? Mens de fleste av oss nå handler varer og tjenester på nettet uten å tenke over det mer. Har vi først begynt, ser vi oss ikke tilbake. Det blir en vane.

Slik også med sosiale medier som Facebook o.a. – disse underlige mediene, som er en mellomting mellom muntlighet og skriftlighet, mellom det private og det offentlige. Der dine private aktiviteter blir beskrevet og kommentert. Der du i prinsippet kan formidle hva du vil om hvem som helst og der du deltar i faglige og ikke-faglige diskusjoner, hvor ansiktsuttrykk, kroppsspråk og fysisk tilstedeværelse er fraværende.

Vi er en yrkesgruppe med kunnskap om menneskelig kommunikasjon og dets mange hindringer. Hva vil skje med de menneskelige relasjonene når sosiale medier tar over? Det kan være interessant og nødvendig å følge denne utviklingen.

Som private brukere av nettsamfunnet bør vi forholde oss nøytrale på delikate områder. Vi bør tenke oss godt om hvem vi aksepterer venneforespørsler fra, spesielt fra klienter dersom formålet med det nettsamfunnet du deltar i utelukkende er av sosial karakter og du er en aktiv deltaker som gjerne vil fortelle vennene dine hva du opplever i livet ditt.

Enkelte offentlige virksomheter har utarbeidet retningslinjer for nettbruk og sosiale medier. Undersøk om din arbeidsplass har slike retningslinjer. Til tross for retningslinjer er det til syvende og sist din egen dømmekraft som er den viktigste.

Til tross for disse 'advarslene' som nevnt ovenfor, så oppfordres du til å delta i sosiale medier. Det gir en unik mulighet til å få vist oss frem og mulighet til å få verdifulle kontakter. Men tenk deg om hva du vil oppnå ved

en slik deltagelse. Tenk nøye over hva du legger ut av skriftlig og billedmessig innhold, hva du kommenterer på og hva du 'liker'.

Kanskje treffes vi på Facebook, Twitter, LinkedIn eller Skillpages i nærmeste fremtid!

Trine Lise Dahl
trinelised@gmail.com

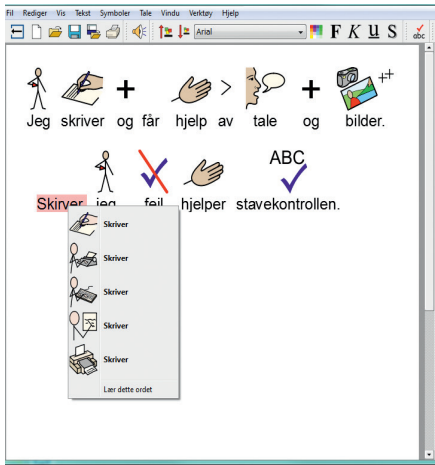

SymWriter og In Print for lese- og skriveopplæring

- For personer med lese- og skrivevansker
- For personer med norsk som andrespråk
- For personer som er ASK-brukere
- Automatisk bildevisning når du skriver
- **Tale av bokstavlyd, ord og setninger**
- Stavekontroll med bilder
- Skjermtastatur: Skriv med helord + setninger
- Demoversjon for nedlasting (SymWriter)
- Lag trykt materiale med In Print
 - Lotto for matching
 - Lese- og skriveoppgaver
 - Dags-/timeplaner, handlelister osv.
 - Bøker med symbolisert tekst
 - og veldig mye mer...!

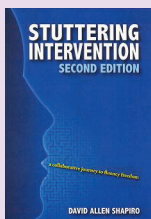
Tlf. 66 91 54 40 kontakt@normedia.no

Besøk www.normedia.no - der du finner mye mer informasjon.

David Allen Shapiro

«Stuttering Intervention – A Collaborative Journey to Fluency Freedom (Second Edition)»

(2011 – 567 sider,
Pro-ed, Psychology Press,
ISBN: 978-1-84872-029-9)

Stamming er en særdeles uforutsigbar og mangesidig vanske som mange av oss logopeder møter. Flere av de internasjonale klinikerne og forskerne som har skrevet om stamming, har selv (hatt) denne vansken, og mange av dem har bidratt med verdifull førstehåndskunnskap gjennom faglitteraturen. David Shapiro er en av dem. Den første utgaven av Stuttering Intervention ble publisert i 1999, og i 2011 kom andreutgaven, som vi her omtaler. Shapiro selv uttrykker at boken ikke er ment å skulle være en ordinær fagbok, og når vi leser den, forstår vi hvorfor. Shapiro skriver følgende i introduksjonen:

«In essence, this second edition is a love story. It is about uniting one's head with one's heart and giving freely the gifts that effective clinicians have. [...] Indeed it is the birthright of every person to be able to use speech and language freely and to enjoy communication freedom.»

Shapiros motivasjon for å skrive boken er flersidig. Størsteparten av innholdet i boken bærer preg av å være profesjonelt motivert, men det utgjør ikke hele historien. Man blir lett berørt av å lese boken. Motivasjonen for å skrive den er også ytterst personlig: *«I stuttered miserably for many years and experienced frequent disappointments in scheduled treatment. I have enjoyed fluency freedom for nearly 20 years and perhaps am making up for lost time. My commitment to write such a book is in part the settlement of a debt – to myself. [...] Indeed I know firsthand what it is like to be unable to speak, to only dream of enjoying the freedom of speech enjoyed by so many others. More than a freedom, I have come to believe that fluent speech is one's natural right.»*

David Allen Shapiro er professor på Western Carolina University, USA, og er for tiden også president i IFA (the International Fluency Association).

Boken har 12 kapitler, som igjen er delt inn i 4 hovedkategorier:

1. Stuttering in Relief: A Foundation for Intervention
2. Central Intervention Assumptions
3. Assessment and Treatment Strategies with People Who Stutter: A Life Span Perspective
4. The Clinician: A Paragon of Change

Boken er tettskrevet, og inneholder ikke så mange illustrasjoner. Boka er likevel oversiktlig, velstrukturert og lett tilgjengelig for leseren. Hver enkelt hovedkategori har utfyllende fagstoff med flere nivåer av overskrifter. Kapittelsammendragene bidrar til å gi leserne en relativt god oversikt over innholdet. Som en interessant metodisk vinkling, følges hvert kapittel opp med relevante studiespørsmål.

Shapiro trekker inn mange nyanser og egne refleksjoner til temaene i boken, samtidig som han bruker et bredt register av andre referanser som bakgrunn for å få fram nødvendige faglige nyanser (merk at referanselisten utgjør 42 sider). Av definisjoner på stamming understreker han variabiliteten og mener at alle definisjoner utgjør en del av en sannhet. Han påpeker videre at det fortsatt mangler en universell akseptert definisjon, og framhever bl.a. Bloodsteins måte å definere stammingen på med utgangspunkt i tre perspektiver: 1) Hvordan andre ser og hører stammingen, 2) en standard, objektiv definisjon, og 3) hvordan personen selv opplever vansken. Shapiro reflekterer videre over flyt-begrepet, og mener det kan være altfor begrensende å tenke taleflyt kun utfra perspektivet om at det i talen oppstår et stammeøyeblikk eller ikke. Han støtter seg til en bredere lingvistisk forståelse når han beskriver «flyt» på denne måten: «*Fluency is viewed along a continuum reflecting the ease with which speech is produced, rather than as a dichotomy reflecting the presence or absence of stuttering. In addition, fluency involves both speech fluency and language fluency, with the latter including semantic, syntactic, pragmatic, and phonologic fluency*» (2011:28).

Brukerperspektivet er blitt ivaretatt ved at personlige og erfaringsbaserte tekster er flettet inn der det er naturlig. Systemtenkningen er også et tema som opptar Shapiro: «*[...] the changes in or experiences of one member trigger compensatory changes in other members of the system*» (2011:179). Enkeltmennesket hører til i flere systemer og i en større sammenheng. Gode forslag til hvordan nærpå personer i større grad kan involveres i oppfølgingen, får en selvfølkelig plass i boken. Familiebasert behandling og inter-relasjonelle og kollektive samarbeidsformer blir berørt, også innenfor en multikulturell forståelsesramme.

Shapiro råder klinikerne til å kombinere behandlings-tradisjonene Fluency Shaping Therapy og Stuttering Modification Therapy der det er naturlig. Han understreker at utfordringen ofte blir å finne den gode kombinasjonen som kan passe den enkelte: «*[...] a challenge facing clinicians is knowing how to combine the approaches most effectively for each person who stutters*» (2011:213).

Om man skulle sette fingeren på noe, måtte det være at det siste av oppdatert faglitteratur om stamming og hjerneforskning nok kunne fått en noe større plass i boken. Siden boken har hatt en lang revisjonsperiode, så er forskning publisert etter 2011 heller ikke tatt med. Da bør andre kilder benyttes.

Shapiro ønsker å formidle håp, både til personer som stammer og til framtidige logopeder. Han framhever langtidsperspektivet, og understreker at alle personer som stammer, i alle aldre, kan oppnå positive forandringer med sin stamming – og i sine liv. Videre poengteres viktigheten av at fagpersoner kan og bør utvide sin kompetanse og forståelse av vansken for bedre å kunne bidra til klientenes måloppnåelse.

Både logopedstudenter, logopeder og andre personer som er interessert i stamming vil ha stor nytte av boken. Den er velegnet som oppslagsverk, og vil være en god støtte og inspirasjon til forberedelse og oppfølging av personer som stammer.

Hilda Sønsterud
Statped sørøst, fagavdeling språk/tale

- For å vite mer om David A. Shapiro eller IFA, så finnes mer informasjon på www.theifa.org. Den samme lenken kan benyttes for innmeldinger i IFA, den internasjonale foreningen for taleflytvansker.

vi trenger ditt tips!

PAKKESPRETT.

Fra Fonoserien til Liv Lobben

Navnet på Pakkesprett er satt sammen av 2 ord, pakke og sprette. På Vestlandet sier en ofte *pakkeball*. På Østlandet spretter ballen. *Spretteball*.

I dette eventyret møter barna mange preposisjoner: Over, under, gjennom, osv. Pakkesprett er et enkelt eventyr som passer godt for de aller minste barna. Kanskje allerede fra 3 års alder.

Dette er vesle Pakkesprett, Tore sin tøffe ball. Han ville nok helst få hoppe og sprette hele dagen lang. Men av og til når Tore ikke vil leke med ham, da må Pakkesprett ligge i kroken - og kjede seg. En dag ble han så lei av å vente på Tore at han hoppet avsted alene.

2. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig. Hvordan skulle vel dette gå?

«P p p p,» lød det for hvert sprett, og så hoppet han rett på katten som lå i trappa og sov.

3. «Er du blitt vill!» freste katten. «Hvorfor hoppet du på hodet mitt?

Kan du ikke se deg for?» «Men kjære deg da,» svarte Pakkesprett.

«Jeg kan vel ikke hjelpe for at du ligger midt i trappa.» Så hoppet han bortover veien.

4. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig.

«P p p p,» lød det for hvert sprett, og dermed hoppet han rett på hunden som gikk og snuste langs veien.

5. «Er du blitt gall!» gjødde hunden. «Tenk å lande på halen min.

Kan du ikke se deg for?» «Men kjære deg da,» svarte Pakkesprett.

«Jeg kan vel ikke hjelpe for at du går her og snuser.» Så hoppet han ut gjennom porten.

6. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig.

«P, p, p, p,» lød det for hvert sprett og dermed hoppet han rett på eggene som jenta hadde i korga.

7. «Så dum du er!» ropte jenta. «Nå knuste du alle eggene mine.

Kan du ikke se deg for?» «Men kjære deg da,» svarte Pakkesprett. «Jeg kan vel ikke hjelpe for at du hadde egg i korga.»

Og så hoppet han rundt svingen.

8. Han hadde ikke så mange tanker i det vesle runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig.

«P, p, p, p,» lød det for hvert sprett, og dermed hoppet han inn i hønsegården.

9. «Er du helt på styr!» kaklet hønene. «Tenk at du kunne skremme oss sånn.

Kan du ikke se deg for?» «Men kjære dere da,» svarte Pakkesprett. «Jeg kan vel ikke hjelpe for at dere går her og kakler.» Så hoppet han kjeft over gjerdet.

10. Han hadde ikke så mange tanker i det vesle runde hodet sitt.

Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig. «P, p, p, p,» lød det. og så hoppet han oppi en søledam og skvettet søle på Tone.

11. «Fy! Skam deg, du!» ropte Tone. «Se! som du har griset meg til.
Kan du ikke se deg for?» «Men kjære deg da,» svarte Pakkesprett.
«Jeg kan vel ikke hjelpe for at veien er sølete.»
Så hoppet han over muren.

12. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig
«P, p, p, p,» lød det for hvert sprett,
og så hoppet han rett på det fine huset som Tore bygde i hagen.

13. «Din ugangskråke!» ropte Tore. «Hvorfor krasjet du med huset mitt.
Kan du ikke se deg for?» «Men kjære deg da,» svarte Pakkesprett.
«Jeg kan vel ikke hjelpe for at du bygger hus i hagen.»
Så hoppet han under brua.

14. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig!
«P, p, p, p,» lød det for hvert sprett.
og så landet han midt i gutteflokken som stod der og hang langs veien.

15. «Se på ballen!» ropte guttene. «Den må jo være fullstendig på rømmen.
Stopp! Vi vil leke med deg.» «Men kjære dere da,» svarte Pakkesprett.
«Jeg kan vel ikke hjelpe for at dere trenger en ball.»
Så hoppet han rundt svingen.

16. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig!
«P, p, p, p,» lød det for hvert sprett.
Så hoppet han rett på Bentes is, slik at den falt på veien

17. «Å, isen min!» ropte Bente, «du smurte den utover veien, du.
Kan du ikke se deg for?» Men kjære deg da, svarte Pakkesprett.
«Jeg kan vel ikke hjelpe for at du går og slikker på is.»
Så hoppet han oppover veien.

18. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for,

og ikke var han forsiktig!
«P, p, p, p,» lød det for hvert sprett.
Så hoppet han rett på vinduet og knuste det i tusen biter.

19. «Hva går det av deg!» ropte mannen. «Hvorfor måtte du knuse vinduet mitt?
Kan du ikke se deg for?» Men kjære deg da,» svarte Pakkesprett.
Jeg kan vel ikke hjelpe for at vinduet ditt var lukket.»
Så hoppet han bortover bordet.

20. Han hadde ikke så mange tanker i det lille runde hodet sitt. Han ville jo bare hoppe og sprette. Ikke så han seg for, og ikke var han forsiktig!
P, p, p, p,» lød det for hvert sprett.
Så hoppet han rett i hendene på mannen.

21. «Nå har jeg deg,» ropte mannen.
«Din uforsiktige vesle røver som aldri kan se deg for og aldri kan være forsiktig.»
«Men kjære deg da,» svarte pakkesprett, jeg ville jo bare - -
-»
«Å nei, du,» sa mannen.
En ball kan ikke hoppe rundt helt alene.
Nå putter jeg deg i skuffa mi, så kan du ha det så godt.»
Pakkesprett lå så betuttet i skuffa - helt til det ble mørkt.

22. «Men jeg kan hoppe alene, jeg,» sa Pakkesprett. «Det kan jeg vel, så flink som jeg er.» Dermed dyttet han opp skuffa. Så spratt han frem
og hoppet ut i måneskinnet - forbi katten,
- og hele veien hjem til kroken sin.
«P, p, p, p,» Lød det for hvert sprett.

Pakkesprett sin sang høres etter versene

*Pakkesprett, det er meg.
Jeg er liten og lett og rund og tett,
og jeg hopper og spretter på min vei.
Hei! Hei! Hei!»*

Kjenningsmelodi til sangen om Pakkesprett.

*Vesle flinke Pakkesprett,
Han er visst på rømmen.
Hopper bort så fort og lett
nesten som i drømmen.
Han ble fanget. Huff, og huff,
- puttet i en skummel skuff.
- hoppet hjem om natten,
- møtte bare katten.*

iPad som hjelpemiddel i logopedens arbeid

Pedagogisk utvalg vil denne gangen sette fokus på bruken av iPad i logopedisk arbeid/veiledning. Det finns etter hvert et utall av apper som kan lastes ned og brukes i forhold til generell språk/begrepstrening, alternativ kommunikasjon, bokstav/lydering/lesing og trening av uttaleversker.

iPad er etter hvert allemannseie og kanskje etter hvert også «allebarnseie». Om en familie ikke har iPad er det som regel personer i familien som har iPhone og mange barn har iPod som et medie til å laste ned spill på. De fleste pedagogiske appene til iPad kan også lastes ned på iPhone og iPod.

Som med det meste finnes det både fordeler og ulemper med iPadbruk, men foreløpig ser vi at fordelene oppveier ulempene. Uansett er vi som logopeder pliktige til å holde oss oppdatert på mulighetene nye IKT-instrumenter kan åpne for de personene vi yter tjenester til.

Vi presenterer i følgende artikkel noen apper som vi finner spesielt relevante i logopedarbeid og som vi selv har god erfaring med å bruke. Vi har utarbeidet egen liste over apper til iPad som vil bli lagt ut på NLL sin hjemmeside. Her vises det både til adresser som har flere aktuelle apper til generell undervisning/spesialundervisning, og direkte til enkeltapper. Disse kan være relevante ikke bare i eget arbeid men også i veiledningsarbeidet til barnehager, skoler og voksenopplæring. Hvis logopeder rundt om i landet har funnet andre gode apper vil vi være takknemlige for å få info om dette. Send en mail til leder i Pedagogisk utvalg, så vil vi legge dem til i listen på hjemmesiden.

LesHD

Et program fra Red Rock As som er utarbeidet av www.legi.no.

Dette er en norskutviklet app som kan hjelpe til med å knekke lesekode. Bokstavene blir uttalt som lyder. De er lest inn av barn og vi kan velge om det skal være gutte- eller jentestemme. Vi kan også velge om vi ønsker skarpe- eller rulle-r og store eller små bokstaver.

Ved å føre fingeren over bokstavene, høres lyden og en kan oppfatte at lydene blir et ord. Det er også flotte bilder som illustrerer ordet, slik at det gir språklig støtte og kan brukes i begrepstrening og for fremmedspråklige.

Spillet er delt inn i to nivå hvor 30 ord er fonologisk lyddrette og 50 ord er litt mer vanskelige. I tillegg er det 200 ord i en leseliste for trening av ortografisk lesing. Ved å ta på et av ordene, vil vi komme til et bilde som viser hva ordet betyr og ordene kan leses videre med bildestøtte dersom det ønskes.

En side har alfabetet oppstilt slik at barnet kan få gjentatt lyden når bokstaven trykkes på.

Det er også med et spill med kategoriene «på landet», «dyr», «mat og drikke» og «ting og tang», hvor barnet skal lese et ord og trykke på et av tre bilder som viser riktig ord.

Ordlek XL

Et program utgitt av GI-Labs AS.

Her er 150 ord avbildet og bokstavene til ordet ligger spredt nedenfor. Det er stippet plass til bokstavene og ved å ta på dem hører vi lyden uttalt av et hyggelig barn.

Det er bare å trekke bokstavene på plass. Ekstra positivt er det at det avbildede ordet kan bli uttalt mange ganger. På den måten får barnet mulighet til å lytte ut hvilke lyder som kommer først og finne riktig rekkefølge.

Ordene varierer fra 2 til 7 bokstaver og etter ti oppgaver kommer det klapping og hurrarop før det begynner på nye ti ord.

I spillet kan vi velge å ha store eller små bokstaver og velge mellom tre vanskegrader.

Stemmen i programmet bruker skarre-r, men det bør ikke være til hinder for bruk i rulle-r områder, da skrive- og begrepstrening uansett er lik for alle.

Samme konseptet som dette spillet finnes på engelsk og heter da «Little Wordsmith XL»

Skoleskrift

fra Karin Ohlis Firma.

Dette er et enkelt skriveprogram med talende tastatur. Når en trykker ned en bokstav høres bokstavlyden og ved mellomromstasten skal hele ordet høres lest. Ved punktum blir setningen lest. Det er digitalisert tale og ordene får ofte feil trykk og rar uttale. Det varierer hvor rask responsen på ord og setning er, men dette er en lesemetode som brukes i en del begynneropplæring. Den kan for en rimelig penge prøves ut for barn som trenger å høre bokstavlyd repetert.

Fonemo

Programmet er utgitt av Kapabia. Du kan lese mer om det på www.fonemo.com

Fonemo er et memoryspill for barn som trenger trening på ulike språklyder. Det er utviklet fra engelsk/svensk til norsk. På norsk finnes foreløpig spill til frikativlydene f, s, v, de bakre lydene g, k samt r-lyd i rulle-r variant (kan brukes i skarre-r områder også hvis vi skrur av lyden). På engelsk/svensk finnes betydelig flere lyder og det forventes at flere kommer til i den norske versjonen etter hvert. Da vil Fonemo være et moderne supplement til Fonologisk vendespill og vil være en ekstra motivasjon for barn til å trene på lyder de strever med. Kjøpes på App Store og da følger s-lyden med. De andre lydene kjøpes til enkeltvis.

Det er 3 vanskegrader i spillet, alt etter hvor mange par/ord en ønsker å arbeide med. Det er mulig å spille alene eller med en partner som sitter ved siden av eller overfor. En markør viser da hvem som har tur i spillet. Man kan velge å øve på ord som har mållyden initialt, medialt, finalt eller miks av alle 3 posisjoner. Det er også mulig å velge om man vil høre målordet automatisk ved trykk på bildene eller bestemme selv når en vil høre ordet ved trykk på magen til en bamse. Barnets uttale av ordet kan tas opp ved å trykke på mikrofonsymbol. Det kan avspilles umiddelbart etterpå og en kan da sammen med barnet reflektere over om lyden hørtes ok ut. Denne appen er et godt alternativ/supplement til papirbildene vi vanligvis bruker som hjelpemiddel.

Se bokstavlyden

En gratis app produsert av Mikroverkstedet.

Den viser produksjon av konsonanter med tegning av hode og svelg fra siden, gjennomskåret slik at man får oversikt over leppe, tunge, tenner og munnhule. Vokalene vises med munnstilling i frontal posisjon. På et tastatur velges med store eller små bokstaver hvilken bokstavlyd man vil se og høre. Ved hjelp av animasjon får man se hvordan tunge og lepper brukes for å si valgt lyd og lyden høres også. Produksjonen av lyden kan observeres trinnvis. Utgangspunktet er munn/tunge/lepper i hvilestilling. Steg for steg vises tunge/leppestilling for gjeldende lyd. Ved konsonantlydene vises også luftutslippet når lyden realiseres. Her kunne vi ønsket mer markert forskjell på luftutslipp stemt/ustemt på plosivlydene og spesielt på b/p og d/t.

En annen del av programmet gir mulighet til å lytte ut fremlyd i ord og velge hvilken lyd av 3 som er fremlyden i ordet som høres. Det er mulig å trykke flere ganger på ordet og lydene hvis dette trengs for å lytte seg frem til rett lyd. Lydene er digitale og alle er ikke like gode. C uttales eksempelvis som s-lyd når det egentlig skulle være k lyd. L og j lydene kan være litt vanskelige å høre. Programmet bruker rulle-r.

*For Pedagogisk utvalg
Inger Lea og Elsebeth Højsgaard*

Minneord Signe Torsvik

Det var med sorg vi mottok det triste budskapet om at vår leder i Hordaland og Sogn og Fjordane Logopedlag, Signe Marie Torsvik døde 22.01.2013.

Signe var medlem i logopedlaget i mange år, og flere av de var som medlem av styret. Hun var leder i lokallaget de to siste årene og ønsket å fortsette som leder for den neste perioden. Slik ble det dessverre ikke.

Som leder var Signe en aktiv person som brukte mye av tiden sin til å få lokallaget til å fungere på best mulig måte, og til beste for alle medlemmene i regionen. Signe hadde mange gode innspill som leder, og vi gjennomførte mange vellykkede arrangement og oppgaver. Signe var godt forberedt til styremøtene og hun satte sin ære i å gjennomføre oppgaver i logopediens tjeneste.

Signe var født 6.8.1946 på Støren i Trøndelag. Hun tok lærerskoleeksamen i Trondheim. Deretter jobbet hun som lærer på Sunnmøre i noen år, før hun fortsatte sin videreutdanning med fagene husstell, spesialpedagogikk og logopedi ved Høgskolen i Bergen. Signe jobbet deretter noen år ved Eikelund spesialskole, nå Statped vest.

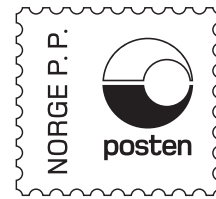
Signe fikk egen familie og i den sammenheng hadde hun en naturlig tilknytning til Øygarden kommune. Der jobbet hun ved Toftøy Skule i noen år. Fra skolestart høsten 1982 startet hun i jobb ved Fjell Pedagogisk Psykologisk Tjeneste. Her hadde hun ulike funksjoner og arbeidsoppgaver som konsulent, førstekonsulent og saksbehandler. Hun jobbet ved PPT-kontoret fram til sommeren 2010.

Deretter skiftet hun arbeidsområde og begynte som lærer og logoped ved Fjell Vaksenopplæring, der hun fremdeles var tilsatt. Arbeidsområdene var behandling av voksne med ulike logopediske behov. Signes arbeidsoppgaver var også knyttet opp mot en ny intermedier avdeling i Fjell kommune. Signe brant for det logopediske fagfeltet, og hun hadde bred erfaring med både voksne og barn. Signes bortgang er et stort tap for Norsk Logopedlag.

Styret i Hordaland og Sogn og Fjordane Logopedlag takker for Signes innsats og lyser fred over hennes minne.

KURS & KONFERANSER

Tidspunkt	Tema	Sted	Nettadresse
18.-19. mars 2013	Lesekonferanse 2013	Stavanger	http://lesesenteret.uis.no/kurs_og_boeker/konferanser/article61807-2908.html
20. mars 2013	Kurs i Metafonundervisning	Bredtvedt, Oslo	http://www.statped.no/Kurskalender/Kurs-i-Metafonundervisning/
22. mars 2013	Kreativt Stemmeverktsted	Bredtvedt, Oslo	http://www.statped.no/Kurskalender/Kreativt-Stemmeverktsted/
8.-9. april 15.-16. april 2013	Lesing og læring i ungdomsskole og videregående skole	Gjøvik, Bergen og Sandefjord	www.lesesenteret.no
26.-27. april 2013	Svenska Dyslexiföreningens utbildningskonferens - "Läsning – vägen till framgång"	Sverige	http://www.dyslexiforeningen.se/
2.-4. mai 2013	4. Nordic aphasia conference	Göteborg	http://www.nordicaphasia2013.se/
6.-8. mai 2013	Skriv! Les! - Nordisk forskarkonferanse om skriving og lesing.	Trondheim	http://hist.no/skrivles/
26.-29. mai 2013	Det 2. Internationale Stammesymposium	Cavtat i Kroatien	http://www.cross2013.info/
2.-5. juni 2013	Brain conference - Neuroscience - Jerusalem 2013	Jerusalem	http://www.brainconvention.org
11.-14. juni 2013	10th World Congress for People Who Stutter	Congrescentrum, Lunteren, Holland	http://www.demosthenes.nl/wc2013/index.php
24.-27. juni 2013	IACEP 2013 International Conference - International Association for Cognitive Education and Psychology	University of Leiden, The Netherlands	http://www.ia-cep.org/international-conference
6.-9. august 2013	18th European Conference on Reading	Jönköping, Sweden	http://www.scira.nu/
25.-28. august 2013	29th IALP World Congress	Lingotto Congress Centre, Torino, Italien	http://www.ialp.info/rs/7/sites/935/user_uploads/File/pdfs/torino%202013%202nd%20ann%20(2).pdf
20.-22. september 2013	4th All-European Dyslexia conference	Vaxsjö, Sverige	http://lnu.se/about-lnu/conferences/4th-all-european-dyslexia-conference?l=en
6.-9. november 2013	Reading, Literacy & Learning Conference	Ernest N. Morial Convention Center, New Orleans	http://www.interdys.org/Annual-Conference.htm
7.-9. mai 2014	Den 3:e nordiska konferensen för stamning och skenande tal (løbsk tale)	Clarion Hotel Gillet, Uppsala, Sverige	(arr. Uppsala Universitet, Statped. Vest (Norge) og Socialstyrelsen, ViHS (Danmark) -
Informasjon om Kurs/konferanser skal innholde Dato/Tema/Sted/Kontaktpersoner			

Avsender: NLL v/ Ingvild Røste, Bredtvet kompetansesenter, Bredtvetveien 4, 0950 Oslo

INNHOLD

Redaktøren <i>Melanie Kirmess</i>	s. 3
Nytt fra styret <i>Elisabeth Berg</i>	s. 4
Kompas, kort og kurs - børnelogopæder i en brydningstid <i>Aase Hjort og Jannie Østergaard Nielsen</i>	s. 6
Talspråksutveckling hos barn med lätta, måttliga och svåra hörselnedsättningar <i>Gertrud Edquist</i>	s. 14
Referat: Lansering av «Ordforrådet» på Universitetet i Oslo <i>Ingvild Røste</i>	s. 17
«Ordforrådet» – en leksikalsk database over et utvalg norske ord <i>Marianne Lind, Hanne Gram Simonsen, Pernille Hansen, Elisabeth Holm og Bjørn-Helge Mevik</i>	s. 18
Taltjänst – tolkservice för personer med funktionsnedsättning som rör röst, tal eller språk <i>Ylva Segnestam</i>	s. 28
Referat: 4. Nasjonale konferanse om hjerneslag <i>Ingvild Røste</i>	s. 32
Presentasjon av ph.d. prosjekter <i>Marianne Klem</i>	s. 34
Statped er blitt en nasjonal etat <i>Marit Helene Meyer</i>	s. 35
Skattekisten: Ingjerd Haukeland <i>Ingvild Røste</i>	s. 36
Rogaland Logopedlag <i>Inger Lea</i>	s. 39
Trøndelag Logopedlag <i>Gerd Slaatsveen</i>	s. 40
Års- og medlemsmøte i Oslo Logopedlag, 2012 <i>Jannicke Vøyne</i>	s. 41
Yrkesetikk: Sosiale medier og yrkesetikk <i>Trine Lise Dahl</i>	s. 42
Bokanmeldelse: «Stuttering Intervention – A Collaborative Journey to Fluency Freedom (Second Edition)» <i>Hilda Sønsterud</i>	s. 44
Logopedisk tips: PAKKESPETT. Fra Fonoserien til Liv Lobben	s. 46
Pedagogisk utvalg: iPad som hjelpemiddel i logopedens arbeid <i>Inger Lea og Elsebeth Høysgaard</i>	s. 48
Minneord om Signe Torsvik	s. 50
Kurs & Konferanser	s. 51